DL
811
J3D4

LIBRARY OF CONGRESS.
[SMITHSONIAN DEPOSIT.]
Chap. DL811
Shelf .J3D4
UNITED STATES OF AMERICA.

Swedish
1774-1847

MINNESTECKNING

ÖFVER

HANS JÄRTA

FÖREDRAGEN PÅ KONGL. VETENSKAPS-AKADEMIENS HÖGTIDSDAG
DEN 31 MARS 1874.

AF

LOUIS DE GEER.

MINNESTECKNING

ÖFVER

HANS JÄRTA

FÖREDRAGEN PÅ KONGL. VETENSKAPS-AKADEMIENS HÖGTIDSDAG
DEN 31 MARS 1874.

AF

LOUIS DE GEER.

84089

STOCKHOLM, 1874.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

DL211
J3D4

Jemnt etthundra år hafva förflutit sedan Hans Järta föddes, — den man, hvars minne Akademien i dag velat hedra. När Akademien firade den hundrade-årsdagen af sin egen stiftelse, var han dess Præses, och ansåg då det värdigaste fest-tal vara en enkel framställning af Akademiens ursprung, utbildning och verkningar. Värdigast hedras också Hans Järtas minne genom en enkel teckning af hans lefnad och verksamhet. Denna verksamhet var väl icke omedelbart egnad åt något af de fält, hvilkas odling utgör närmaste föremålet för Vetenskaps-Akademiens arbeten; men fremmande för dem må dock ej aktas den, hvilken *så* som Järta häfdat det andligas rätt och sökt efter allt som kunde stärka och föröka den menskligbetens lefvande kraft, hvilken ensam danar män med förmåga att utföra något stort, vare sig inom handlingens, konstens eller vetenskapens områden.

Genom Skogmans inträdestal i Svenska Akademien är Hans Järtas bild med mästare-hand tecknad af den, som, efter Järtas egna ord, "närmast känt och bäst förstått honom". Den bortgångnes kära drag återkallades ock med sanning och värma för hans unga landsmän vid Upsala Universitet af A. W. Staaff, som från hans närmaste omgifning fått för ändamålet emottaga upplysningar. Manad endast af sin beundran för Järta har en ännu lefvande

man,[1] med stor omsorg och mestadels ur dolda gömmor, i nio starka band samlat en rik skatt af hvad Järta tänkt och skrifvit. Det är hufvudsakligen genom tillåtelsen att ösa ur denna källa och genom tillgången till några andra af Järta efterlemnade bref och handskrifter, som ett ytterligare bidrag kan lemnas till belysning af denna ädla och snillrika personlighet, hvars fullständiga skildring ej må å denna stund förväntas.

Af friherrlig börd, var Hans Järta[2] framför allt en Dalarnes son. Det land, om hvilket han en gång sjöng, att det "stämde hjeltars sinnen till samklang med sin elf och sina fjäll", hade äfven i hans egen fosterlandsälskande själ fästat sina djupa intryck för hela lifvet. När i hans äldre dagar från skiljaktiga politiska meningar utgick ett sorl af ogillande kring hans namn, tröstade han sig dermed, att sedan detta namn en gång ingått i Dalkarlens tradition, kunde ingen taga ifrån honom deras tillgifvenhet, för hvilkas väl han i många år hade sträfvat; och med all aktning för den Stockholmska publiken, sade han sig skatta den i Mora högre.

I Falu skola ingjöts ock i honom den kärlek till Latinska språket, hvarpå han sedan lade så stor vigt såsom bildningsmedel. Vid tretton års ålder Student i Upsala, hade han redan före fyllda sjutton år med Kansliexamen afslutat sina Akademiska studier, hufvudsakligen omfattande latin, historia och politisk rätt. Att han i Upsala bemärktes,

[1] Justitierådet J. A. Södergren.

[2] Hans Hierta, född den 11 Februari 1774 å bostället Näsgård i Husby socken af Dalarne, var son af General-Löjtnanten Friherre Carl Hierta och dess hustru i senare giftet Maria Charlotta von Plomgren. Då föräldrarnes tillgångar voro knappa, bekostade deras vän Landshöfdingen Friherre Johan Beckfriis Hans Hiertas uppfostran i skolan och vid Akademien.

icke blott för sin börd, hvilken förskaffade honom utmärkelsen att väljas till Curator illustris för Vestmanlands och Dala nation, utan ock för godt hufvud, framgår deraf, att han utsågs till deltagande i en disputationsakt inför Konung Gustaf III.

Rikt utrustad af naturen, men utan andra tillgångar, trädde den eldige ynglingen ut i verlden att sjelf bana sin väg. Efter ankomsten till Stockholm, inskrefs han i Utrikes Expeditionen af Konungens Kansli; och under den första lönlösa tiden bestod ofta hans hela måltid af en semla från bagarboden, men sällan försummade han det Franska spektaklet. En af hufvudmännen för sammansvärjningen emot Gustaf III blef, på grund af slägtskap, hans första gynnare, nemligen General Pechlin. Sannolikt hade han endast sin allt för stora ungdom att tacka för lyckan att undslippa förtroenden om det tillämnade konungamordet. Deremot undgick han icke, ehuru i en aristokratisk omgifning, att taga intryck af Franska revolutionens läror, som vid den tiden hänförde så många både gamla och unga.

Tidigt försökte han sig på författarebanan. Före Riksdagen i Gefle hade utkommit en flygskrift, benämnd "Högmålsfråga angående en ny Myntförfattning", deruti föreslogs att afskaffa allt verkligt mynt och ersätta det endast med sedlar. Häremot skref Järta en vederläggning, som Pechlin lät trycka. I sjelfva verket finnas två anonyma svar å nämnda högmåls fråga, tryckta 1792 i Stockholm af samma boktryckare, och svårighet möter att bestämma, hvilkendera Järta författat, helst båda, innehållande sunda tankar, sakna den skämtsamhet, som vanligen utgör kännetecken på hans tidigare arbeten, och äro hållna i en högtrafvande stil, den ena påminnande om Thorilds. Om detta sitt förstlings arbete, författadt vid aderton års ålder, sade han sig se-

dermera icke veta hvad grad af dålighet det kunde ega, emedan han ej återsett det. Åt den, som nu tecknar hans minne, gaf han ock, efter genomläsningen af ett ungdomsförsök, det goda rådet: fortsätt att skrifva, men uppskjut att trycka.

Mera omisskänneligt röjde sig den adertonåriges gryende snille uti en otryckt, af qvickhet blixtrande ”visa om Sansculotterna”, som vann bifall af Kellgren.

Mot slutet af 1792 utnämndes Järta till Andre Sekreterare i Kabinettet för utrikes-brefvexlingen, och från hans fyraåriga tjenstgöring såsom sådan bevarades der länge hågkomsten både om hans skicklighet och hans qvicka om än stundom nog sjelfsvåldiga upptåg och infall [3]. Af dessa kom ett och annat till vederbörandes kunskap och upptogs ej väl. Missnöje väckte ock Järtas vägran att fullgöra en befallning om enskilda brefs öppnande på posten. Måhända var det af sådana orsaker, som hans befordran inom kabinettet dröjde, och detta i sin ordning föranledde Järta att önska det ombyte af verksamhet, som bereddes honom genom hans utnämnande till Protokoll-Sekreterare i Justitie-Revisions-Expeditionen.

Vid denna tid lärer han stått i förbindelse med den så kallade Juntan, en klubb i Upsala, som var anskrifven för Jakobinism. Bref från Juntans främsta man, den sedermera berömde filosofen Benjamin Höijer, deruti denne lemnar Järta anvisningar för grundläggningen af sjelfständiga filosofiska studier, utvisa emedlertid, att deltagare i Juntan

---

[3] Så gjorde han om sin Chef, som en gång bevistat spektaklet i ett oxöga, följande epigram:

”Ej något är, som ej kan fela.
Melanderhjelm uti Mathesen svär,
Att i en del ej rymmas kan det hela.
Dock i en oeil-de-boeuf jag sett vår Rikskansler!”

äfven egnade sig åt allvarligare sysselsättningar än dagens politik. Efter ombytet af tjenst började Järta nu och med allvar att på den tidens sätt studera lagfarenheten, for på ting med en Häradshöfding i Dalarne och antecknade flitigt i en interfolierad lagbok, hvilken sedan begagnades af hans söner. Såsom protokollsförare i Högsta Domstolen väckte han genast Calonii uppmärksamhet; hans nit och skarpsinne gjorde snart denne man till hans gynnare och vän. Inom kort hade han förvärfvat sådana insigter, att han för någon tid adjungerades i Svea Hofrätt, och med tiden blef han, ehuru en oexaminerad jurist, en af Sveriges lagfarnaste män.

I Oktober 1799 utgaf Järta ”Några Tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla Franska Monarkien”, hvilken skrift emottogs med en sådan begärlighet, att 1700 exemplar deraf utsåldes inom fjorton dagar, och en ny upplaga måste läggas under pressen. Med en djup och bitande ironi föreslogos deruti, såsom medel för Franska monarkiens återupprättande, alla de anstalter, som, i Sverige vidtagna, mest öfverklagades. Hela skriften är hållen i en nästan förvillande ton af uppriktighet, och tankegångarne så öfverensstämmande med det herrskande systemet, att det måste förefallit de maktegande lika brydsamt att åtala skriften, som att låta den blifva onäpst. Också skref Järta till Höijer: ”Jag vill vara inkognito till dess det absolut blifver nödigt att deklarera sig, och då är jag beredd på ett tappert försvar. Förmodligen behöfves det icke, ty de äro rädda att göra mera än konfiskera, om de våga det”. Slutet blef ock, att man inskränkte sig till att konfiskera så mycket som fanns qvar af andra upplagan.[4]

[4] Åtskilliga författare, med E. M. Arndt i spetsen, hafva uppgifvit, att denna pamflett skulle varit riktad emot Zibet såsom Hofkansler

Vid 1800 års riksdag spelade Järta en betydande rol i spetsen för den yngre oppositionen på Riddarhuset och verkade der för många frisinnade förslag i frågor, som sedermera förr eller sednare blifvit lösta i den af honom yrkade riktning; såsom offentlighet i Bankens och Riksgäldskontorets angelägenheter, finansärendernas skiljande från Hemliga utskottet, Bondeståndets delaktighet i Bankens förvaltning, upphörande af Adelns uteslutande rätt att besitta säterier o. s. v.

En intrasslad formfråga skulle dock slutligen förorsaka, att den första riksdagen Järta såsom riksdagsman bevistade jemväl blef den sista. Hemliga utskottet hade framlagt ett förslag till realisation af kredit-sedlarne, för hvilket ändamål togs i anspråk ett visst bevillningsbelopp under femton år. Då detta ärende på Riddarhuset förekom, yrkades af åtskilliga ledamöter, att frågan om tiden för bevillningens utgående borde afskiljas för att i sammanhang med de andra bevillningsfrågorna behandlas, och sedan Landtmarskalken upprepade gånger förklarat, att det förstodes af sig sjelf, blef Utskottets förslag genom votering bifallet. Men vid justering några dagar derefter af det

---

och försedd med måttot: "Comment peut on être si bête". Zibet blef emedlertid först två år sednare Hofkansler, och det uppgifna måttot finnes ej å den tryckta skriften, hvars innehåll icke heller synes kunna vara särskildt riktadt emot Zibet. — En annan gång spelte Järta deremot censuren ett spratt genom en ordlek. I en tidning lät han nemligen insmugla en till utseendet helt oskyldig uppsats, som endast angaf sig att vilja utreda tillkomsten af de då i Frankrike brukliga partinamnen "Montagnards" och "Feuillants", hvilka uppgåfvos härleda sig från "Hertigen Regentens" af Orleans två rivaliserande maitresser, den ena M:lle *Chateau Montagne* och den andra *M:lle Lafeuille.* Men den dåvarande Hertigen Regenten i Sverige hade två älskarinnor af hvilka den ena hette *Slottsberg* och den andra *Löf*, och öfversättningen af dessa namn gaf nyckeln till artikelns tillämpning på Svenska förhållanden.

protokollsutdrag angående detta beslut, som borde de andra Stånden genom en deputation meddelas, yrkades från en sida, att förbehåll om bevillningens särskilda behandling skulle i protokollsutdraget intagas, hvaremot detta å andra sidan bestreds, under uppmaningar till Landtmarskalken att genast afsända deputationen. Landtmarskalken förklarade, att expeditionen icke kunde lyda annorlunda än det genom votering faststälda beslutet och anmodade deputationen att afgå.

Nu uppstod ett ytterst häftigt oväsen, som ej minskades då Landtmarskalken förklarade, att hans ord, hvarpå man grundade påståenden om protokollsutdragets innehåll, icke kunnat innebära annat än hans enskilda öfvertygelse, att Ståndet egde sin rätt öppen att särskildt besluta i fråga om bevillningen. Föga fattades, att handgemäng uppstått emellan dem som ville hindra deputationen att afgå och dem som ville bereda den väg; och då den ändtligen gått, afgåfvos deremot de starkaste protester, under förklaring af några, att de icke vidare skulle bevista riksdagen och af andra, att de afsade sig adelskapet. Bland de sednare var Järta, som yttrade: ”Jag känner ingen annan grund för ett protokollsutdrag än protokollet. Det nu upplästa protokollsutdraget är icke enligt med det justerade protokollet, utan alldeles stridande deremot. Jag protesterar således på det högtidligaste emot detsamma. Man säger mig, att en deputation redan afgått till de andra Stånden; om så är, förklarar jag, att jag från detta ögonblick upphör att vara ledamot af Ridderskapet och Adeln”.

Hvad som af protokollerna öfver dessa uppträden genast faller i ögonen är, att de parlamentariska formerna då icke på långt när vunnit den utveckling, som de numera hos oss ega, och med hvilken en dylik oreda knappt kunnat

uppstå. Just till följd deraf torde saken icke heller böra bedömas endast ur formel synpunkt. Landtmarskalkens förfarande synes emedlertid icke hafva varit så klandervärdt, som det af många uppfattades,[1] helst det icke förmenades Ståndet att sedermera pröfva bevillningsfrågan i hela dess vidd.

De skedda afsägelserna af adelskapet voro derföre måhända förhastade, så framt de icke jemväl hade någon annan anledning än den, hvaraf de närmast framkallades. Möjligen bidrog likväl en redan vunnen erfarenhet att den yngre oppositionen i alla fall icke skulle förmå något vid riksdagen uträtta emot det öfvermäktiga och skickligt ledda Hofpartiet; och särskildt torde Järta, hvars aristokratiska sympatier aldrig voro starka, icke hafva satt synnerligen högt värde på sitt adelskap. Icke heller synes han, såsom några af de andra, hafva ångrat det tagna steget. Det blef honom likväl dyrt, ty den 2 Augusti 1800 aflät Konungen ett bref till Kansli-Collegium af den lydelse, att, sedan Järta uti honom affordrad förklaring tillkännagifvit sig vidblifva sin afsägelse af adelskapet, Kongl. Maj:t, till fredande af Ridderskapet och Adelns värdighet, vid berörda afsägelse lät bero, samt vid öfvervägande af detta hans förhållande ansåg verkan af den för för detta Friherre Hans Hierta utfärdade fullmakt på Protokoll-Sekreterare-beställningen komma att förfalla. Dessa ordalag innebära en f. d. Friherre Hierta för hans förhållande ålagd bestraffning, och ej den fyndighet man velat tillägga Konungen att, till undvikande af en mindre rättmätig afsättning, blott hafva förklarat, att, emedan den Friherre Hierta, för hvilken fullmakten var utfärdad, ej mera fanns till, hade fullmakten till kraft och verkan upphört. Sjelf förklarade deremot Järta i officiela tidningen, då han kungjorde, huru

han förändrat sitt namn till skrifsättet men ej till uttalet, att, som han efter denna namnförändring var samma person, som dessförinnan, kommo icke de enskilda afhandlingar, hvaruti han förut ingått, att till sin kraft och verkan upphöra.

Alldeles den samme var han likväl icke, eller förblef det åtminstone icke länge. Ungefär vid samma tid, som han upphörde att vara Friherre, icke blott upphörde han, efter naturens ordning, att vara pojke, ehuru med alltid oförminskad ridderlighet och ungdomlig stridsfärdighet, utan sjelfva grundsatserna i hans politiska tänkesätt började jemväl undergå någon förändring, om än icke så stor som den allmänneligen blifvit ansedd.

Sina gamla vänner öfvergaf han dock icke, och det första uppträdandet af den nya parvenuen i ofrälse ståndet, såsom han skämtsamt kallades, var utförandet af två politiska rättegångar, som väckte mycket uppseende och hvilkas tryckta handlingar utgöra målande tidsbilder.

Den ena var den så kallade musikprocessen i Upsala. När kröningsdagen den 3 April 1800 skulle firas vid Akademien med tal och musik, men det Akademiska kapellet var alltför klent att uppföra någon större musik utan biträde af musikälskare, hade Direktören derom anmodat bland andra Docenten Gustaf Abraham Silverstolpe. Denne förklarade sig villig att biträda och föreslog till uppförande ett stycke benämndt ”La bataille de Fleurus”. Förslaget antogs och stycket repeterades, men sedan till Rektors kunskap kommit, att deruti förekommo några takter af Marseillaisen, förbjöd han Direktören att uppföra detta stycke. Utan att härom underrätta någon, medtog derföre Direktören på den högtidliga dagen noterna till ett annat stycke, en stor symfoni, som han befallde skulle spelas,

utan afseende på framställda invändningar, att detsamma ej blifvit repeteradt och fordrade flera stämmor, som ej kunde besättas. Silvertolpe vägrade och gick sin väg; de andra följde hans exempel, utom tre eller fyra. Musiken blef som den kunde, men belönades af Studenterna med stormande handklappningar.

Dessa s. k. "oordentligheter" ansågos icke kunna lemnas obeifrade, och Silverstolpe dömdes af Consistorium Academicum att vara sin Docentur förlustig och för alltid förvisas från Akademien och staden. Hans medanklagade sluppo med lindrigare påföljder.

Vid målets fullföljd hos Akademi-kanslern och Kongl. Maj:t uppträdde Järta såsom sakförare för Silverstolpe och två af hans medbrottslige. Järta beträdde de Akademiska fäderna med många oformligheter i rättegången, och sökte i sjelfva saken ådagalägga, att då Silfverstolpe sjelf förklarat sig hafva föreslagit spelandet af "la bataille de Fleurus" endast derföre, att stycket var utmärkt vackert och kunde utföras med till buds stående musikaliska krafter, borde han icke straffas på osannolika förutsättningar om en annan obevist afsigt; att i musikens toner icke kunde ligga något anstötligt, blott de voro vackra; att Silverstolpe icke brutit något löfte, då han endast lofvat spela det öfverenskomna stycket; att den skandal, som skett, just var följden af att man spelat ett annat stycke, som icke kunnat på ett tillfredsställande sätt utföras; samt att de anklagade blifvit dömde, icke för det de föröfvat oljud, utan för det de icke deltagit deri. Det hjelpte icke. Såväl Kanslern som Kongl. Maj:t fastställde Consistorii dom.

Den andra rättegången rörde ett åtal, som Kongl. Maj:t befallt Göta Hofrätt att upptaga, emot några ledamöter af Ridderskapet och Adeln, som på riksdagen i Norrköping,

samma dag som Järta afsade sig adelskapet, haft några utlåtelser, dem Konungen ansett förolämpande mot Landtmarskalken. Förgäfves invände Järta, som förde talan för några af de tilltalade, att enligt gällande grundlagar finge ingen riksdagsman, utan sitt Stånds medgifvande, antastas vid domstol för sina yttranden på riksdagen, och att enligt Riddarhus-ordningen det tillkommit Landtmarskalken ensam att näpsa dem, som sig immoderate förhållit. Hofrätten ansåg sig icke kunna fästa något afseende på denna invändning, då Kongl. Maj:t befallt åtals anställande vid Hofrätten. På Konungens befallning förbjödos också, emot Tryckfrihetslagens uttryckliga föreskrift, de tilltalade att låta trycka protokollerna i målet. Men då Konungen likväl icke föreskrifvit Hofrätten, huru den skulle döma i sjelfva saken, kunde Järtas glänsande försvar der göra sig gällande, och hela påföljden för de anklagade stadnade vid obetydliga böter.

I anledning af denna rättegång slogs öfver Järta en i Berlin präglad medalj, med inskrift: ”ob defensos cives”. Det mod han ådagalade genom att under dåvarande förhållanden i så ömtåliga frågor som dem, nämnda båda mål rörde, åtaga sig de anklagades sak, och den skicklighet hvarmed han utförde dem, stadgade hans rykte såsom sakförare och tillvann honom äfven i öfrigt allmänt förtroende. [5] Till följd häraf mottog han så många lönande uppdrag, att

[5] Handlingarne äro tryckta i två andra af Järta utförda rättegångar, den ena emellan Malko byamän och egaren af Mennais masugn i Finland, under den pikanta titeln: ”Det var en annan sak sa' Lagläraren”, och den andra angående kyrkoherdevalet i Maria församling i Stockholm 1805. Bref från Calonius utvisa, att Järta, under den tid Calonius bodde i Finland, af honom mottog utförandet af flera juridiska uppdrag i Sverige.

han aldrig egde mindre bekymmer för sin utkomst än under denna tid, då han var skild ur statens tjenst. Genom ombesörjande af Falu bergslags och enskilda affärer, stundom af kommerciel natur, kom han i närmare beröring med framstående medlemmar af Stockholms börs och fick tillfälle att med dem afhandla det allmänna finans-systemets grunder.

En stor del af sin tid egnade han nu ock åt fortsättningen af djupare studier; och några frukter deraf, nedlagda i tidskrifter och synnerligen i "Läsning i Blandade ämnen", röja redan icke blott den blifvande store stilisten, som af Leopold kallades Ordföranden i Svenska prosan, och hvars framställningssätt Tegnér fann vara det lifligaste och skönaste som på sin tid i Sverige kunde uppvisas, utan ock den skarpsinnige och lärde tänkaren. Så ofta tillfälle erbjöd sig älskade han alltid att svänga satirens gissel. Så tog han Riksgäldskontoret i försvar mot framkastade tvifvel om det lyckliga i dess försök att, genom egen handel med exportvaror, förbättra kursen, med följande "enkla" resonement: "Riksgäldskontoret består af tolf ledamöter, hvaraf tre höra till det Stånd, som ärft dristighet och ståndaktighet af sina tappra förfäder; tre till det som nedkallar himlens välsignelse öfver menskliga värf; tre till det, som använder flit och omtanka på handel och näringar; och ändtligen tre till det, hvars karakteristiska dygd tålamodet är. Nu fordras just till en lycklig utgång af handelsspekulationer, först välsignelse ofvan ifrån, och sedan hos de handlande omtanka, flit, dristighet, ståndaktighet och tålamod. Följaktligen böra Riksgäldskontorets handelsföretag, när de en gång börja gå väl, lyckas tolf gånger bättre än den skickligaste enskilda köpmans".

Under denna tid fick också Järta njuta af ett lyckligt ehuru icke från sorger skonadt familjelif.[6] Men mörka moln sammanskockade sig småningom på Sveriges himmel och hotade att förstöra all både enskild och allmän lycka.

En så kraftig ande, som Hans Järta, kunde icke med armarna i kors se fäderneslandet gå sin undergång till mötes; och upplysande om honom är hvad en samtida antecknat: "Tjensteförhållanden förde Järta och mig närmare hvarandra. Vi utvexlade under månget åt förtroligheten helgadt ögonblick våra bekymmer öfver det till upplösning och fall bringade samhället. Vi gräto som barn öfver vår oförmögenhet att ej kunna uträtta något, men lofvade hvarandra att vara redo till hvad uppoffring, som kom i fråga, när det fordrades och kunde ske, utan att för mycket äfventyra rikets ännu i behåll varande lifskrafter. Vårt beslut smittade ifrån sig; såsom en elektrisk gnista tände det allt, som det fick vidröra, och snart hade vår föresats bildat ett parti af frisinnade, ädla och behjertade patrioter".

Järtas deltagande i 1809 års statshvälfning är väl den del af hans mångsidiga verksamhet, hvarigenom han icke blott i största omfattning och varaktigast gagnat sitt fädernesland, utan ock sjelf företrädesvis framstår såsom en stor politisk personlighet. Valerius, hvilken stod vid hans sida i det Konstitutionsutskott, som utarbetade Regeringsformen, säger om honom, att "det var ej hans skuld, att revolutionen *blef*, men i väsentlig mån en skuld till honom att den blef *sådan*".

---

[6] Järta var två gånger gift; första gången 1801 med Charlotta Levis † 1805; andra gången 1806 med Fredrika Christina Hochschild † 1839. I hvartdera giftet hade han två söner, af hvilka blott de i sednare giftet öfverlefde honom.

Förnämligast bidrog Järta till den del af statshvälfningen, som bestod uti det nya statsskickets skapande, men han var visserligen icke heller fremmande för den första akten i dramat, hvarigenom den förut bestående regeringsmakten störtades; och om han dervid hufvudsakligen verkade såsom en återhållande kraft, så var denna hans verksamhet icke derföre af mindre ingripande betydelse.

Angående revolutionens första afdelning har Järta sjelf år 1823 uppsatt en berättelse, som hittills icke varit offentliggjord och hvilken han, under erinran att hans minne efter 14 års förlopp kunnat svika i någon mindre omständighet, förklarar i det hela vara tillförlitlig. I allt väsentligt finnes den äfven af andra uppgifter bekräftad.

Enligt denna berättelse erhöll Järta i November 1808 del af obestämda revolutionsförslag, dem han fann omogna och afstyrkte. När General Adlercreutz i Januari 1809 kom från Finland till Stockholm, sökte de unga Officerare, som tillhörde det revolutionära partiet, att vinna honom till sin chef. Han yrkade af sådan anledning att genom samtal med någon om önskningarne underrättad, mognare man få veta hvad man efter en revolution ville och kunde göra. Till ett sådant samtal kallades Järta, och Adlercreutz förklarade dervid, att han insåge fäderneslandets ytterst vådliga belägenhet och nödvändigheten af någon förändring, men att han ville, innan han fattade sitt beslut, veta huruvida en ny regering, mäktig att utföra försvaret emot fienden samt bibehålla ordning och lugn inom landet, kunde organiseras och vinna nationens förtroende; och ehuru Järta förut knappt var personligen känd af honom, yttrade han sitt fulla förtroende till hvad Järta i detta afseende kunde försäkra.

Järta svarade, att han väl blifvit införd i ett vådligt förtroende af några unga mäns önskningar, men icke egde kunskap om någon ännu uppgjord plan för en ny sakernas ordning och ej heller, i sin inskränkta verkningskrets, kunde uppgöra någon sådan, hvarföre han endast hoppades, att statens högre embetsmän, lika med alla andra medborgare, öfvertygade om omöjligheten, att det närvarande kunde bestå, skulle omsider nödgas träda fram och rädda fäderneslandet, samt att någon af de närmare armé-korpserna då äfven måtte röra sig; men att intill dess ansåge Järta förslaget att arrestera konungen, hvilket syntes utgöra det enda målet för de unga officerarnes ifver, icke kunna tjena till annat än att påskynda samhällets upplösning. Gillande detta tänkesätt afsade sig Adlercreutz allt deltagande i ett sådant företag.

Emedlertid förföljdes Järta med vidare förtroenden om obetänkta förslag, dem han afvände, i det han sökte öfvertyga de unga revolutionärerna om omöjligheten att uträtta något, som en enda dag skulle ega bestånd, derest icke en armékorps, anförd af någon aktad chef, satte sig i rörelse emot Stockholm och sålunda började eller understödde revolutionen. Samtidigt sökte han bibringa några af statens främsta embetsmän sin öfvertygelse, att endast de, genom något snart allvarligt steg, såsom ett gemensamt nedläggande af sina embeten, i likhet med hvad 1768 egde rum, kunde hejda Konungens dårskap och, om hans fall blefve oundvikligt, derigenom tillvinna sig det anseende hos nationen, att styrelsen måtte kunna upprätthållas, intill dess Rikets Ständer hunne samlas.

Vid ett sammanträde af några bland revolutionspartiets hufvudmän, den 6 Februari, bragtes förslag om Ko-

nungens arresterande ånyo å bane, men på Järtas föreställningar lofvades omsider, att saken ej skulle utföras, innan man hade säkrare understöd för en sådan revolution och vore öfverens om det derefter blifvande regeringsskicket; men den 8 på morgonen erhöll Järta underrättelse, att man beslutit, i hemlighet för Järta, samma dag sätta planen i verket och bemäktiga sig Konungens person, då han efter slutad konselj skulle på väg till Haga passera ett värdshus vid Norrtullsgatan. Järta begaf sig då till den af de sammansvurne, hos hvilken de samlades, och låtsade göra endast ett tillfälligt besök, som han fördröjde, ehuru han fann de få, som redan voro anlända, af den objudne gästen synnerligen besvärade. Flera kommo, men insläpptes genom en annan dörr i ett inre rum, dit alla småningom begåfvo sig, lemnande Järta ensam. Han trängde sig likväl in midt i kretsen och började tala med bestämd ton, sägande: att han hade anledning tro de närvarande vara samlade för att utföra ett företag, som länge varit i fråga. De flesta ibland dem, som visste, att han haft kunskap om saken, torde äfven tro, att han beredt det, som fordrades för att fullfölja rikets frälsning; han ansåg sig derföre till sin heders försvar böra förklara, att, såvidt han hade sig bekant, var ingenting beredt och att han derföre afstyrkt det steg, som man nu ville brådstörta, samt att han alldeles icke visste, om någon regering eller hvilken vore tillämnad. Han förklarade sig derföre afträda med det beslut att dela de sammansvurnes öde, om företaget misslyckades, men att, om det hade framgång, vara den förste som uppträdde emot dem [7].

---

[7] Om beskaffenheten af dessa hotelser afviker Järtas berättelse i någon mån från Grefve Magnus Björnstjernas anteckningar.

De flesta, okunniga om hvad som föregått, syntes förvånade och utan att, såsom Järta hade väntat, stänga honom utgången, läto de honom hinna till dörren, förr än de i vänliga ordalag begärde, att han ville stadna. Sedan Järta vidare berättat, att ett gifvet löfte blifvit sviket, och det under samtalen upplysts bland annat, att man ännu kl. 11 icke hade i ordning den täckssläde, uti hvilken Konungen kl. 2 skulle afföras till Waxholm, blef omröstning anstäld, dervid flertalet, till anstiftarnes stora harm, beslöt att öfvergifva hela planen.

Många hafva lagt Järta till last, att han genom att hindra revolutionens verkställande den 8 Februari ensam föranledde behofvet af Vestra arméns tåg till Stockholm och att revolutionen kom för sent att rädda Finland åt Sverige. En lugn granskare torde dock finna föga sannolikt, att så lyckliga följder skulle vunnits genom det tillämnade företaget. Mindre osannolik synes den farhåga hafva varit, som Järta hyste och äfven uttalade, att ett konungamord lätt kunnat blifva slutet, om man bemäktigat sig Konungens person, utan att hafva förut träffat några anordningar om hans vidare förvarande. Minst af allt torde Järtas handlingssätt kunna, såsom man dock försökt, stämplas såsom fegt. En feg hade visserligen icke gått objuden och ensam att hota en skock sammansvurne, som just stodo färdiga att gripa sin Konung.

Så snart Järta erhöll underrättelsen om vestra arméns uppbrott, satte han sig åter i förbindelse med de sammansvurne och yrkade nu, sedan det inbördes kriget sålunda var tändt, att man borde försäkra sig om Konungens person, dertill han ock uppmanade Adlercreutz. Då denne ännu tvekade, afsändes på Järtas råd en kurir till vestra arméns befälhafvare med uppmaning att påskynda tåget

emot Stockholm, äfvensom Järta ombesörjde, att ett doft rykte om arméns antåg blef spridt, så att man i hufvudstaden måtte känna den allmänna vådan.

Äfven flera af Regeringens förnämsta män blefvo underrättade om uppresningen, men funno sig icke föranlåtna att derom upplysa Konungen, och då han från annat håll slutligen erhöll angifvelse om företaget samt i följd deraf utfärdade befallning att arrestera en mängd af de för delaktighet i sammansvärjningen misstänkte, som befunno sig i Stockholm, så räddades dessa af Järta från den öfverhängande faran. Han begaf sig nemligen till en af de högsta embetsmännen och sade honom, att, derest arresteringen verkställdes, skulle Järta uppträda såsom advokat för en af sammansvärjningens hufvudmän och anklaga Regeringens egna ledamöter för en medbrottslighet, som skulle kosta dem hufvudet, nemligen att hafva afvetat men för Konungen dolt vestra arméns uppbrott. Detta verkade och Konungen blef under en eller annan förevändning midt i natten öfvertalad att återkalla sin befallning.

Sjelfva revolutionsdagen, den 13 Mars, besökte Järta tidigt på morgonen Adlercreutz, som han då fann i begrepp att börja utförandet, under hvilket Järta stod på slottets yttre borggård blott såsom en uppmärksam åskådare.

Kort efter det Hertigen af Södermanland öfvertagit regeringen, tillsattes en komité för att utarbeta förslag till en ny Regeringsform och Järta blef en af ledamöterna i denna komité. Den företog dock icke samfäldt arbetet från början, utan förslagets första affattande uppdrogs åt Landshöfdingen Håkansson, hvilken också, måhända icke utan biträde, uppsatte ett förslag, som underställdes komiténs bedömande. Detta karakteriserades af en bland komiténs mera frisinnade ledamöter såsom en *förklädd Säker-*

hetsakt, men gillades af flertalet äfvensom af Riksföreståndaren och hans konselj. Meningen var, att detta förslag skulle, sedan Hertigen blifvit utropad till Konung, framläggas för Riksdagen till enkelt antagande eller förkastande. Men sedan Rikets Ständer sammanträdt och denna plan blifvit bekant, väckte den en så allmän ovilja, att man icke vågade fullfölja den. Hertigen måste förklara, det Ständerna sjelfva egde utarbeta den nya statsförfattningen, och Konstitutionsutskottets första uppdrag blef att härmed taga befattning. Till utskottets Sekreterare valdes Hans Järta.

Under hand öfverlemnades åt utskottet det Håkanssonska förslaget och antogs till ledning för öfverläggningarne. Det stränga omdömet, att detta förslag var en förklädd Säkerhetsakt, synes icke hafva varit fullt berättigadt, så framt ej ändringar blifvit gjorda, efter det omdömet fäldes. Hvad som emedlertid kan hafva föranledt dertill, var att, jemte det enligt förslaget Konungen efter tre månader från riksdagens början egde förelägga tid, inom hvilken ärendena skulle vara bragta till slut, och derefter upplösa riksdagen, så ankom det på Konungen, om staten då icke vore reglerad eller bevillning öfverenskommen och faststäld, att med Statsrådet derom besörja till Rikets Ständers nästa sammankomst. Härigenom kunde således en obegränsad beskattningsrätt riksdag från riksdag tillfalla Konungen, allenast bevillningsfrågorna kunde utdragas öfver den för riksdagarne faststälda tiden. Andra vigtiga omständigheter voro, att förslaget förnekade riksdagen allt initiativ i ekonomiska och administrativa frågor och undantog alla befordringsfrågor icke allenast från riksdagens kontroll utan ock från de föremål, öfver hvilka Statsrådet kollektivt hade att yttra sig. I öfrigt var förslaget i det

väsentliga bygdt på samma grunder, som sedermera godkändes, hvaremot det i många delar var vida mindre genomtänkt, fullständigt och ändamålsenligt, än det förslag, som sedermera från Utskottet utgick. Så hade t. ex. det Håkanssonska förslaget ett hemligt utskott, hvilket tillika skulle vara Statsutskott och förrätta granskningen af Statsrådets protokoll, hvaremot grundlags- och lagfrågor icke skulle af något utskott beredas. Justitie-Ombudsmansinstitutionen, Opinionsnämnden och Rikets Ständers rätt, enligt 107 § i Regeringsformen, att göra anmälanden emot Statsrådet saknades också, o. s. v.

Att Utskottet icke fattade sin uppgift så inskränkt, som att blott granska det Håkanssonska förslaget, framgår ovedersägligen af hela den sedermera antagna Regeringsformens innehåll, ehuru många af dess §§ äro hemtade från samma förslag. Utskottets sjelfständiga och genomgående behandling af ämnet ådagalägges jemväl deraf, att såsom föredragningslista användes en uppsats af Järta, som innehöll en systematisk anordning af de konstitutionela frågor, som borde genom författningen lösas.

Utskottet fullgjorde sitt värf på fjorton dagar, och Järta, som redigerat hela lagförslaget, skref jemväl på en natt det berömda betänkande, som åtföljde utskottets förslag till Stånden. Endast den del, som handlar om Konungens rätt att börja krig, måste han öfverlemna åt Valerius att under samma natt författa. Och likväl är det svårt att i dessa arbeten upptäcka några spår af hastverk. Tvertom röjer sig öfverallt den omsorgsfullaste noggranhet.

Att Regeringsformens uppställning icke är systematisk, har påtagligen varit afsigtligt. Utskottet aktade mera på historien än på teorien och utgick från den grundsats att icke onödigtvis omskapa de gamla formerna. Men af

historien lär den verklige Statsmannen icke blott hvad som förtjenar att bevaras, utan ock hvad som måste ändras, och 1809 års grundlagsstiftare drogo icke i betänkande att ändra sådant som visat sig skadligt. De många förbud och maktinskränkningar, som denna grundlag innehåller, äro nästan alla framkallade af förvillelser eller maktmissbruk, som vår historia har att omtala, och affattningen af en mängd stadganden har af denna anledning erhållit en nästan polemisk ton.

Man har med rätta beundrat den lugna sans, hvarmed Utskottet undvek att taga alltför starkt intryck af de orsaker, som föranledt den nyss förut timade statshvälfningen. Med blicken fästad jemväl på de föregående, sökte utskottet oveldigt afväga maktens fördelning på ett sätt, som kunde ega bestånd för en längre framtid. Och det lyckades. Ännu gäller 1809 års Regeringsform i det väsentliga oförändrad. Äldre än någon af det Europeiska fastlandets gällande grundlagar har den under sextiofem år stått såsom ett värn för Svenska folkets frihet, och utan tvifvel hafva vi den att till stor del tacka för den politiska utveckling, hvartill vi hunnit. Men den som erkänner vår Regeringsforms förtjenster, han erkänner också Hans Järtas.

Omedelbart efter Regeringsformens antagande utnämndes Järta till Stats-Sekreterare för finanserna. Han vägrade i början att antaga anbudet och derigenom för alltid öfvergifva sin då fördelaktiga enskilda ställning. Slutligen lät han sig likväl dertill förmås, sedan Borgare-Ståndets Talman Schwan uti en skrifvelse å hela sitt stånds vägnar uppmanat honom att emottaga befattningen, med tillägg: ”Du bör ej neka oss den glädjen att en gång få uppvakta en Stats-Sekreterare, som verkligen känner vår interêt.”

Han kunde nu ej längre deltaga i Konstitutionsutskottets arbeten, som i främsta rummet afsågo Riksdags-Ordningen. Sjelf ej Riksdagsman begagnade han likväl en af Borgar-Ståndets ledamöter såsom språkrör för att få framstälda sina anmärkningar emot den föreslagna Riksdags-Ordningen i en punkt angående statsrevisionerna, der han ansåg Konungens prerogativer vara för nära trädda; och dessa anmärkningar blefvo uppmärksammade. Innan det af Riksdagen aflåtna förslaget af Konungen sanktionerades, infordrade han deröfver Järtas enskilda yttrande, och denne förklarade då, att han ansåg de flesta felen i det ursprungliga förslaget rättade och att de återstående ej voro af den betydenhet, att sanktion borde vägras. Dock föreslog han att samtidigt med sanktionen skulle proponeras en förklaring, hvarigenom det uttryckligen medgafs åt Talmännen makt att upplösa ett plenum, om någon gång sinnesstämningen blefve så orolig, att ordningen ej kunde vidmakthållas. Äfven uppgaf han några andra obetydliga ändringsförslag, hvilka han dock ansåg endast böra framställas för att icke allt för mycken vigt skulle synas fästad vid den förstnämnda punkten.

Sällan om någonsin har väl Sverige varit i en bekymmerfullare ställning, eller dess Regering haft flera svåra uppgifter att lösa, än under den tid Järta deraf var en medlem, såsom Stats-Sekreterare. I spetsen för Regeringen stod en svag Konung, och Rådgifvarne hade tagits från skilda läger. De handlade likväl med en sällspord enighet, klokhet och kraft; och Skogman förmenar, att endast emellan den 12 Juli 1809 och 1810 års slut har i Sverige funnits en ministère i ordets fulla betydelse. De enskilda förhållandena emellan Järta och Georg Adlersparre voro spända till följd af ett mindre fördelaktigt omdöme, som

Järta under förtroligt samtal före Revolutionens utbrott hade uttalat om Adlersparre och som måhända med någon öfverdrift hade blifvit till denne framburet. I en senare tid uppmanad att härom meddela upplysning, skref Järta: "Den köld, som uppstått emellan de fordna vännerna, röjde sig aldrig i deras offentliga förhållanden. Jag erinrar mig knappt någon enda sak, öfver hvilken inom Statsrådet skiljaktiga meningar oss emellan yttrades, än mindre någon, der olika åsigter skulle hafva blifvit framstälda med vedermälen af personlig ovilja från någondera sidan". Flera andra drag äro ock redan offentliggjorda, som ådagalägga, huru Statsrådets ledamöter då vetat underordna sina egna tycken och meningar under det allmännas kraf.

Att Järtas ord i fråga om ledningen af det hela gälde mycket, är tillförlitligen vitsordadt. Af historiens dom öfver Regeringens verksamhet i sin helhet, uppbär han derföre sin andel i äran och ansvaret. Här må endast erinras om några ämnen, som närmast tillhörde hans egen handläggning eller uti hvilka han skilde sig från sina embetsbröder.

Sedan Sverige af Kejsar Napoleons maktspråk blifvit tvunget att antaga Kontinentalsystemet i hela dess vidd, visade sig i Maj månad 1810 en fruktansvärd Engelsk flotta utanför Göteborg, hotande Sveriges handel, sjöstäder och kuster med förödelse. Enda medlet att afväpna Englands vrede var att i verkligheten icke bringa Kontinentalsystemet till utförande. En instruktion utfärdades då för Landshöfdingen i Göteborg, som antydde honom att i speciela frågor om tillämpningen inhemta upplysningar och föreskrifter af Stats-Sekreteraren för handels och finansärendena, och Järta åtog sig ensam personlig ansvarighet för de åtgärder, som en dag kunde komma att förklaras för straffbara öfverträdelser af de *offentliga* höga befallningarna.

Genom Järtas och Landshöfdingen Grefve Rosens samverkan utfördes saken så, att icke allenast England lemnade Sverige i ro, utan ock dess handel i nederlagshamnarne blef synnerligen inbringande. När sedermera vid 1815 års riksdag dessa åtgärder klandrades för det de skulle framkallat en skadlig ökning af importhandeln, yttrade sig deröfver Järta med berättigad sjelfkänsla i ett till Kongl. Maj:t afgifvet utlåtande sålunda:

"Officiela handlingar, som någon gång torde läggas i dagsljuset, vittna om dessa vådor, hvilka endast kunde afböjas derigenom, att Svenska nederlagsorterna förblefvo, så länge det var möjligt, öppna för Englands, likväl under fremmande flaggor, fortsatta handel på Kontinenten. Mig är det likgiltigt, huru mina underdåniga råd i afseende på denna handel nu bedömas; ty då jag afgaf dem mindre med beräkning af rikets ekonomiska än af dess politiska ställning, och då jag åtog mig en högst ansvarsfull verkställighet af Eders Kongl. Maj:ts i enlighet dermed fattade höga beslut, syftade jag ej till något annat bifall, näst efter det ovärderliga, hvarmed E. K. M. täcktes lifva mitt nit, — än mitt eget. Men det smärtar mig att finna agget öfver denna verkställighet och öfver de åtgärder, som sedermera blefvo omedelbara följder deraf, vara vändt icke emot mig, utan emot andra embetsmän, samt deribland sådane, som E. K. M. behagade ställa under min ledning; och när deras förtjenster emot fäderneslandet icke blott misskännas, utan äfven uppenbarligen fördömas, må det vara mig tillåtet att icke dölja min, som jag vågar tro, rättmätiga harm deröfver. Efterverlden, i fall den tager någon kännedom af dessa förhållanden, skall afgöra hvilka afsigter varit ädlare, hvilka mödor tyngre och hvilka handlingar mera styrda af vishet och mod, antingen de medborgares, som

under stormarne *arbetade* med föresats, att fäderneslandet skulle räddas, eller deras, som, när det blifvit fördt i hamnen, utspridde farhågor, att det skulle sjunka".

Det hade emedlertid icke i längden kunnat döljas för Napoleon, att kontinentalsystemet i hemlighet af Sverige öfverträddes, och förgrymmad häröfver gaf han sitt sändebud i Stockholm befallning att förelägga Sverige valet inom fem dagar emellan krig med Frankrike och dess bundsförvandter eller krig med England och konfiskation af all i Sverige befintlig Engelsk egendom. I det Statsråd, som hölls för bestämmande af detta val och deruti Kronprinsen ansåg sig icke böra deltaga, men hvartill samtliga Statssekreterarne voro kallade, var Järta den ende, som afstyrkte krigsförklaringen mot England. I sitt yttrande till Statsrådsprotokollet medgaf han, att ställningen lemnade föga mera öfrigt, än att beräkna några förhoppningar, men icke några säkra medel att fördröja Sveriges undergång intill dess de våldssystem, som tryckte Europa, blefve genom en eller annan tillfällighet brutna. Men då vid sådant förhållande de osäkra beräkningarne af framtida fördelar borde vika för omsorgerna att söka frälsa riket undan det närvarande ögonblickets faror, ansåg han sig böra välja de mindre vissa, som skulle uppstå af ett krig med Frankrike, helst han hoppades, att krig med Ryssland och Danmark icke deraf skulle blifva en oundviklig följd. Glad, att öfvervägande statsskäl syntes honom tala för det beslut, som öfverensstämde med fordringarne af en fri nations rätt och Konungens värdighet, kränkta genom det sätt, på hvilket Kejsarens påståenden blifvit framstälda, tillstyrkte han, att Franska ministern skulle lemnas det svar, att Konungen icke ville göra krig mot någon makt, men ville utfästa sig att på det strängaste vidhålla kontinental-

systemet. Skulle ministern icke finna detta anbud tillfredsställande, utan verkställa sin hotelse att afresa, ville Järta, att en ytterligare underhandling i Paris skulle försökas, hvarvid Sveriges inre förhållanden borde fullständigt utvecklas, och emellertid kunde underrättelse vinnas om Rysslands och Danmarks verkliga afsigter samt om Engelska Regeringens benägenhet att understödja Sveriges försvarsanstalter med subsidier.

Då kriget likväl blef förklaradt, återstod intet annat än att söka afböja omedelbara angrepp från den alltjemt utanför Göteborg stationerade Engelska flottan, derigenom att på alla sätt ådagalades, det man från Svensk sida icke ville göra den aftvungna krigsförklaringen verksam. För sådant ändamål gaf Järta vederbörande under hand det råd, att all på nederlag i Göteborg befintlig Engelsk egendom blefve förtullad, och beredde tid att verkställa detta före utfärdandet af den kungliga instruktionen om verkställandet af Engelska varors konfiskation, hvilken dessutom väl föreskref åtskilliga offentliga forskningar efter Engelsk egendom, men dock icke emot lagarnes skydd för Svensk mans rätt medgaf sådana åtgärder, som allena kunde leda till upptäckt deraf. Sedan Engelska Regeringen erhållit fullständig kännedom om förhållandena, underlät den ock att anbefalla fientligheters anställande.

Krigstillståndet fordrade likväl, att kustförsvaret ordnades, och dertill bereddes tillgångar enligt en anvisning af Järta, som vann ett mindre vanligt erkännande. Den år 1809 influtna tullen hade nemligen lemnat icke obetydliga öfverskott utöfver beräkningen, men dessa skulle enligt vedertaget bruk hänföras till 1810 års inkomster, emedan de först då blefvo till siffran fullt kända. Nu hade 1809 års Riksdag icke lemnat någon föreskrift om öfverskottens

användande, hvaremot 1810 års Riksdag föreskrifvit för den statsreglering, som då uppgjordes, att möjliga öfverskott skulle användas till betalande af rikets gäld. I ett anförande till Statsrådsprotokollet visade Järta, att nämnde tullmedel rätteligen tillhörde 1809 års inkomster och således kunde, utan strid mot någon Riksdagens bestämda föreskrift, af Kongl. Maj:t disponeras, hvarföre han, under erkännande, att Kongl. Maj:ts rätt härtill i alla fall vore tvifvelaktig, ansåg sig med afseende på de olägenheter, som vore förenade med sammankallandet af en ny riksdag, böra tillstyrka, att ifrågavarande medel anlitades för rikets försvar, dervid han slutade med den förklaring, att, om han derigenom ådroge sig ansvar, kunde han försvara åtminstone sin heder dermed, att han, ställd emellan en *uppenbar* våda för riket och en *möjlig* för honom sjelf, endast sökt att afvärja den förra.

Konstitutionsutskottet vid 1812 års riksdag beslöt att i sin berättelse till Rikets Ständer om granskning af Statsrådets protokoll anmäla, hurusom Utskottet ej kunnat undgå att fästa en särdeles uppmärksamhet vid Järtas betänkande om utfinnande af medel till rikets försvar i en tidpunkt, då andra af Rikets Ständer föreskrifna utvägar dertill ej kunnat begagnas utan uppenbar våda för Statens lugn och anseende, hvarigenom en utmärkt sorgfällighet blifvit ådagalagd att sammanställa Rikets Ständers rätt med brydsamma omständigheters kraf.

Sedermera uppstodo dock betänkligheter angående Konstitutionsutskottets befogenhet att göra en sådan anmälan, och Utskottet inskränkte sig derföre till att låta sitt gillande omdöme endast i protokollet upptagas.

Såsom finansman var Järta från början till slut en vän af enkla grundsatser och motsatte sig alla konstlade medel

att hämma eller påskynda den naturliga utvecklingen. Han skref en gång ironiskt: "Om poësien stundom sjunkit ned till finans-konst, har denna deremot lyftat sig till poësi, såvida man under benämningen deraf må hänföra all sköns och ej endast all skön dikt-konst".

Järta qvarstannade icke länge på sin plats såsom Stats-Sekreterare, och anledningen till hans afgång var det grundlagsbrott, som skedde, då utan afseende på Regeringsformens föreskrift, att Regeringen vid Konungens sjukdomsförfall skulle föras af Statsrådet, rikets styrelse uppdrogs åt Kronprinsen. Den allmänna meningen i landet icke blott gillade utan påkallade denna åtgärd, men Järta kunde icke nu, som aldrig, dagtinga med sin öfvertygelse och minst i fråga om grundlagens helgd. Han afhöll sig från det Statsrådssammanträde, deruti Konungen på tillstyrkan af samtlige de närvarande rådgifvarne fattade nämnda beslut, — och erhöll följande dag, den 18 Mars 1811, sitt entledigande.

För andra gången stod Järta åter utan tjenst och bröd af Staten. Han bosatte sig nu i Falun, der han köpte en gård med någon tillhörande stadsjord, "Min reträtt", skref han till en vän, "blir sådan som den passar för en f. d. Finans-Stats-Sekreterare i Sverige. Jag kommer att med möda lifnära mig".

Det är för litet att om Järta begagna det i dylika fall vanliga uttrycket, att han nu *lefde* som en filosof. Med full rätt kan man säga, han *var* en filosof, ty han egde icke blott filosofens enkla lefnadsvanor och tålamod att fördraga hvarje lott; han egde framför allt filosofens höga tankar.

Under nära två år lät han sig icke ryckas ur sitt lugn; men efter att hafva afböjt anbud om såväl Öfverpost-Direktörsembetet som Jönköpings och Nyköpings län, mottog

han i slutet af 1812 Landshöfdingeplatsen i Stora Kopparbergs län, hvilket embete han i tio år beklädde. Få Landshöfdingar torde hafva öfverträffat honom i nit för sitt län och i insigtsfull omtanka för dess väl i alla riktningar; säkerligen ingen i kunskap om detsammas alla förhållanden. Den framgår ur en mängd embetsutlåtanden, som från hans Landshöfdingetid finnas bevarade och i främsta rummet af den underdåniga Berättelse om Stora Kopparbergs län, som han efter slutad förvaltning afgaf och som länge med rätta ansågs såsom ett mönster för dylika berättelser. För Regeringen var han ofta besvärlig. Han fordrade, att länets behof skulle beaktas, sedan han på dem fästat uppmärksamhet, och om han fick emottaga okloka befallningar, så lydde han dem icke alltid, men alltid sade han om dem Regeringen sanningen. Han var ock en Konungens Befallningshafvande, som icke tillät någon att gripa sig i embetet. Detta embete satte han högt, och särskildt påminte han ofta, icke utan stolthet, att han var *Dalarnes* höfding.

Det var Dalarnes redbara allmoge, som ingaf honom det förtroende till Sveriges Bondestånd, som utgör ett af de genomgående dragen i Järtas politiska trosbekännelse. ”Jag har svårt”, skrifver han i sin ofvannämnda berättelse, ”att föreställa mig någon menighet med en innerligare känsla för laglig ordning och med en stadigare aktning för sina domare och styresmän, ifrån de högsta till de lägsta, än denna sjelfständiga och i sitt yttre stundom sträfva allmoges. Under tio år och deribland tvenne, då en allmän nöd kunnat leda till förtviflan, har jag icke, vid ett enda tillfälle, erfarit hos densamma någon trotsighet emot lag och lagliga befallningar. Nog hafva händelser förefallit, då jag behöft att göra min myndighet gällande eller att visa mig missnöjd; men aldrig har någon folkhop

vägrat att genast åtlyda hvad jag bestämdt äskat, eller, efter en erhållen föreställning, underlåtit att erkänna dess rättmätighet och att ådagalägga sin öfvertygelse derom genom nya vedermälen af tillgifvenhet och förtroende".

Vid ett annat tillfälle kunde Järta såsom exempel på denna allmoges utmärkta egenskaper åberopa, att år 1813 organiserades en Dalregementet tilldelad bataljon af omkring 700 beväringsynglingar, hvilka, efter att hafva blifvit endast 21 dagar öfvade af en major, 4 officerare och 4 underofficerare, kunde med all den ordning, man må vänta af den bäst disciplinerade trupp, aftåga till den blifvande krigsorten; Sedan denna bataljon, förenad med Dalregementet, deltagit i kriget mot Norge och efter ett och ett halft år återkom till hemorten, saknades blott 36 man. Följande året bildades likaledes inom länet af beväringsmanskap en korps af omkring 1,000 man, hvilka under lika ringa befäl öfvades några få veckor och derefter hemförlofvades, men snart derpå oförmodadt inkallades till tjenstgöring. På åttonde dagen från den då Landshöfdingen emottog denna reqvisition var åter hela korpsen sammandragen på regementsmötesplatsen belägen 16 till 20 mil från de mest aflägsna socknarna, dit manskapet blifvit hemförlofvadt. Ingen enda man saknades, och när uppbrottet två dagar derefter skedde, fanns ingen modfäld, ehuru man allmänt väntade, att denna trupp genast vid ankomsten till Wermland skulle gå i elden.

Järtas erfarenhet var, "att Sveriges allmoge, ehuru den ofta saknar förmåga att hålla tal om fäderneslandets sällhet och ära, har en djup känsla deraf", och derföre var, efter hans uppfattning, "den dyrbaraste egendomligheten i Sveriges statsförfattning ett sjelfständigt och såsom sådant i lagstiftningen deltagande Bondestånd". I följd af den till-

ökning i Bondeståndets inflytande, i förhållande till Adelns, som uppkom genom Säkerhetsakten, ansåg han ock denna vara "till sina grunder och sin syftning friare än 1772 års Regeringsform".

Denna förkärlek för Bondeståndet grundade sig ock derpå, att ingen samhällsmedlem var för sina behof så oberoende af andra, så mycket en *man för sig*, som en gammaldags Svensk bonde. Och Järta älskade icke den moderna arbetsfördelningen, som kan anvisa åt en menniska, såsom dess hela verksamhet, att göra knappnålshufvuden. Kunde hvar och en icke sjelf åstadkomma allt hvad han behöfde, så borde åtminstone länets näringssystem, såsom i Dalarne, tillsammans utgöra "en enda organisation, uti hvilken alla delarne, under en ständig vexelverkan, ömsesidigt frambringa, underhålla och fortdrifva hvarandra till ett gemensamt mål".

"Ingen gren i denna landsorts näringssystem", sade han i sin berättelse, "tål att särskildt utväxa, och följaktligen må någon sådan icke genom konstlade anstalter fortskyndas framom de andra. Det har icke heller skett, utan det hela af produktionen har vidgat sig genom en naturlig och fri tillväxt af alla de näringar, som till detta hela sammanverka".

Under första delen af Järtas Landshöfdingetid inträffade föreningen med Norge, dervid Järta var mycket anlitad och ofta verksam. Genom spanmål från Dalarne sökte han undsätta den hungrande befolkningen i de Norska gränsorterna, och hans kungörelser samt tryckta brefvexling med Stifts-Amtmannen Grefve Trampe visa, huru han efter krigets utbrott visste förena menskligheten med sitt lands värdighet. Af utskickade från Norge i detta ärende utle-

tade Järta planen att med Carl Johans aflägsnande göra prins Christian äfven till Sveriges konung, hvarom de Svenska truppernas öfverbefälhafvare Grefve von Essen af Järta erhöll underrättelse.

Vid denna tid utgaf han också sitt "Sändebref till Herr von Holten", som kontrasignerat prins Christians öppna bref till Norska folket, deruti bland annat förekommo följande ord: "Och nu tilltror den Svenska Regeringen Eder den svaghet att godvilligt underkasta Eder det Svenska oket och samma olyckor, som Sveriges söner nu måste tåla för en utlännings hersklystnad, att för fremmande pengar strida i fremmande land". Denna strof utgjorde förnämsta föremålet för sändebrefvet och blef efter förtjenst behandlad.

Uti en till en af Statsrådets ledamöter aflemnad promemoria uttalade Järta, i afseende på vilkoren för föreningen, sina betänkligheter emot en blott personal union, emedan han fann det vara i naturens ordning, att svagt förenade stater skola förr eller sednare antingen söndras eller sammansmälta till likartade massor.

I denna promemoria förekommer vidare: "Goda Norska hufvuden borde begripa, att en gemensam Norsk och Svensk Nationalrepresentation fordras till afgörande af sådana frågor, som icke kunna af två särskilda röster och således möjligen olika besvaras: t. ex. konungaval, förmyndarestyrelse, gemensam beskattning för gemensamma statsbehof, m. fl. De böra inse, att begge folkens säkerhet påkallar en sådan gemensam representation för att samfäldt återhålla den *styrande* makten, hvilken annars, begagnande gynsamma tillfällen, skulle med det ena folkets missledda styrka kunna beröfva det andra sin frihet".

Regeringen behöfde snart åter anlita Järtas statsmanna-förmåga, och i slutet af 1815 emottog han, med vilkor att få arbeta tillsammans med Wirsén, ett förordnande att på någon tid ännu en gång bestrida Stats-Sekreterareembetet för handeln och finanserna, i hvilken förvaltningsgren Riksdagen då hade föreslagit synnerligen genomgripande och till en del vådliga förändringar, dem Järta kände sig uppkallad att bemöta. Enligt Skogmans omdöme fullgjorde han detta värf på ett utmärkt sätt, men han lemnade snart denna tillfälliga befattning, då Wirsén aflägsnades ur Statsrådet.

Med Kronprinsen Carl Johan, för hvilken Järta hyste en entusiastisk beundran och tillgifvenhet, delade han likväl lika litet som Wirsén åsigter i finanserna. I anledning häraf uppstod till och med en gång ett häftigt uppträde i Statsrådet, då öfverläggningen angick den ofta återkommande frågan om kursens styrande. Kronprinsen inträdde lifligt upprörd och sade, att han kom för att till protokollet betyga att han vore oskyldig i fäderneslandets våda, att han gjort hvad han kunnat för att förekomma den, men att han icke blifvit understödd och derföre ingenting förmått uträtta, slutande med den förklaring, att, ehuru han fann sig oförmögen att gagna med sina insigter, han dock ansåg sig skyldig att till Statsrådets protokoll söka inför efterverlden försvara sin *heder*. Blek af harm tog Järta nu till ordet och förklarade, att han också hade en heder att försvara, den han ej räknade för en obetydlig sak, samt framställde derefter med lika mycken klarhet som grundlighet sina åsigter om kursen, enligt hvilka alla de åtgärder, som blifvit vidtagna för dess styrande, voro "*lekverk*", ledande till intet annat än att förstöra penningar och kompromettera Regeringen. Sjelf ansåg han

det enda medlet vara att genom ett sparsamt lefnadssätt rätta konsumtion efter produktion och slutade med att bedja Kronprinsen till protokollet uppgifva, om han hade några mera verksamma mått och steg att föreslå. När Kronprinsen härefter började beklaga sig öfver embetsmännens intriger, som vållade ärendenas långsamhet och yttrade, att man ej arbetade, föll Järta honom i talet, förklarande: "Eders Kongl. Höghet har orätt, vi arbeta så att vi förstöra krafter och helsa". Järtas mening, kraftigt understödd af Wirsén och biträdd af konseljen, blef den segrande. Men Wirsén förflyttades kort derefter till Statskontoret och Järta återvände till sitt län.

Här beredde sig Järta ytterligare den triumfen att genom blotta kraften i sitt ord hejda Regeringen från att beträda en af Riksdagen högt påyrkad afväg i den finansiela lagstiftningen. Vid 1815 års riksdag hade nemligen ett särskildt utskott blifvit tillsatt för att undersöka, huruvida flera eller färre utländska varor kunde i riket umbäras och afgifva förslag till en inskränkning af deras införsel och förbrukning, äfvensom i allmänhet till hämmande af den skadliga yppigheten; och sedan Utskottet förklarat sig ega osvikliga bevis om en tärande sjukdom i rikskroppen, hotande att medtaga dess ännu återstående krafter, så framt ej verksamma medel i tid påtänktes, så ingick Riksdagen till Kongl. Maj:t med hemställan om åtgärders vidtagande i ofvannämnda riktning. Regeringen anbefalde ock Landshöfdingarne att inkomma med förslag till öfverflödets hämmande.

I sitt utlåtande häröfver hade Järta icke allenast mod att förklara, det få stater, kanhända ingen, egde i förhållande till deras folkmängd och naturomständigheter den inre kraft af en spridd välmåga som Sverige; han ådaga-

lade äfven med historiska bevis, dels huru den relativa lyxen i Sverige icke var större än i äldre tider, och dels huru vanmäktiga att återhålla sjelfva öfverflödsbegäret de många förbud emot särskilda öfverflödssätt varit, som under tre eller fyra sekler i Sverige blifvit utfärdade. "Alla bemödanden", fortfor han, "att genom tvångsanstalter hämma yppighet och öfverflöd i en nations lefnadssätt, lära hädanefter blifva lika fruktlösa som hittills. Orsakerna till det onda, som man vill bota, ligga merändels djupt rotade och invecklade i hela samhällsorganisationen, i följd hvaraf de icke kunna undanrödjas utan medel, som i denna organisation lika djupt ingripa. De mångfaldiga drifter af särskilda menskliga begär, hvilka yttra sig i en praktfull eller vällustig lefnad, försvagas icke derigenom, att några vissa föremål för deras verksamhet borttagas. Naturen är så rik, och medlen att emellan åtskilda länder och folkslag förflytta dess skatter äro så utvidgade, att nya ämnen till prakt och vällefnad aldrig komma att saknas för någon nation, som deltager i fördelarne och olägenheterna af den nuvarande Europeiska kulturen".

Alla planer att med lagar och förordningar söka hämma öfverflödsbegäret blefvo genom detta utlåtande med ens tillintetgjorda.

Järtas outtröttliga och i allmänhet med framgång krönta sträfvanden för länets välbefinnande och förkofran vunno vid hans afskedstagande sitt erkännande uti en öfver honom i tackjern gjuten medalj, med omskrift: "Åt medborgaren, statsmannen och höfdingen af tacksamma Dala inbyggare". Om han slutligen tröttnade vid embetet, så var orsaken dertill icke att söka hos länets innevånare. Med Statsmannens blick såg han allting i stort, — någon gång måhända för stort, med afseende å de för en Landshöfdings

verksamhet utstakade gränser, af hvilka han kände sig bunden. Ytterligare grämde det honom, att han stäldes till rätta för några obetydliga försummelser, dem han försmådde att, så som han kunnat, hvälfva ifrån sig på underordnade, och slutligen fann han icke alltid hos Regeringen det stöd han påräknat. I synnerhet förtröt det honom, att ett af länets största pastorat bortgafs åt en efter hans omdöme mindre lämplig prestman, ehuru Järta allvarligt framhållit vigten af att der få en god själasörjare.

År 1822 lemnade han sitt embete och drog sig tillbaka i det enskilda lifvet, ännu en gång lönlös, ehuru Rikets Ständer sedermera åt honom anslogo en pension. En allmän reflexion, som af honom omkring denna tid sattes på papperet, torde i främsta rummet ega tillämpning på honom sjelf och vittnar då om ett af honom redan nu kändt inre missnöje. Den lyder så: "Sällan afträder någon statsman från de allmänna ärendenas bana utan en hemlig önskan att blifva glömd af sin samtid och att sjelf kunna förglömma henne".

Redan 1817, medan Järta ännu var Landshöfding, hade han skrifvit: "Jag har velat uppoffra allt för att kunna använda återstoden af min lefnad på försvaret af de administrationsprinciper, hvilka efter min öfvertygelse allena kunna bevara en Europeisk nations dyrköpta kultur. Mina vänner deremot hafva heldre velat låta mig indrifva kronoutskylder, utdela spanmål, pligtfälla bränvinssupare o. s. v, Kanhända, när den nuvarande krisen närmare utvecklat sig, söker jag ej råd och efterföljer icke dem, som ändock gifvas".

Han genomförde denna sin föresats, då han ej långt derefter lemnade sitt embete, och första frukten deraf var tidskriften *Odalmannen*, som Järta började utgifva 1823,

och som måhända är det mest betydande af hans verk såsom skriftställare, med afseende så väl å den deruti genomförda utvecklingen af de politiska grundsatser, som nu hos honom mognat, och vid hvilka han sedermera stadigt förblef, som å framställningssättets mästerskap. Det var efter läsningen af de första arken till denna tidskrift, som Tegnér skref om Järta: "Onekligen är han ett af våra aldra bästa och ljusaste hufvuden; och hans tidskrift, *Odalmannen*, som han utger utan medarbetare, kommer visserligen att göra epok i vår litteratur".

Med sin tidskrift åsyftade Järta hufvudsakligen att inverka på statslifvet, men då han betraktade staten "icke såsom en död mekanism, utan såsom en organisk skapelse, lifvad af mensklighetens anda", utgjorde skön konst i allmänhet och särskildt poësien, efter hans politiska åsigter, ett af statens vigtigaste behof till följd af dess förmåga att väcka det sinne för det sköna och ädla, som allena kan fatta statens inre väsende och vårda dess helgd. Han intog också derföre redan i första häftet af sin tidskrift några stycken på vers, bland hvilka framför allt *Sånger i Dalarne* väl försvara sin plats bland den Svenska vitterhetens alster under dess gyllene ålder, ehuru han sjelf kallar dem en dilettants. De voro icke hans första dikter. Den förut omnämnda enskilda samlingen innehåller många af hans hand, både äldre och yngre, mest tillfällighetsstycken, vanligen så häntydande på personer och händelser för dagen, att en dermed obekant har svårt att fatta mera än *formens* omvexling och i vissa fall fulländning. Men de i Odalmannen intagna voro troligen de första om ej de enda, som han sjelf låtit i sitt namn trycka. I ett bref till Wallmark 1819, deruti Järta beklagade sig öfver att några af honom skrifna verser blifvit, honom oåtspord, införda

i Wallmarks tidning, skref han, att han aldrig gifvit sig ut för poët eller skrifvit någon vers, som han sjelf funnit värd att tryckas, och att han hade smickrat sig med det hopp, att hans efterträdare i Svenska Akademien skulle kunna en gång i åminnelsetalet öfver honom säga: "han tryckte ingen dålig vers, emedan han ej tryckte *någon*[8].

Hvad som i första häftet af Odalmannen mest tilldrog sig uppmärksamhet var en artikel om *Statistiken*, skrifven på prosa, men i ett hänförande poëtiskt språk. Den jemförelsevis nya, på statistiska beräkningar grundade vetenskap, som vi kalla statsekonomi, förtjenar visserligen icke på sin nuvarande ståndpunkt en så sträng dom, som Järta öfver den uttalade. Måhända gjorde den det icke heller då. Men sällan hafva väl samhällets högsta interessen blifvit med mera värma och ädelhet försvarade, sällan materialismen kraftigare tillbakavisad, än som skedde i denna skrift.

Flera uttryck såväl i denna artikel, som i synnerhet i den nästföljande: *Om allmänna undsättningsanstalter*, gåfvo anledning att misstänka författaren för absolutistiska tänkesätt. Förkastandet af läran om samhällsfördraget och maktens utgående från folket väckte till och med Konung Carl Johans ogillande, och de anmärkningar emot Odalmannens statistik och statslära, som af Wallmark infördes

---

[8] Några af Järtas ungdomsdikter egde emedlertid otryckta stor spridning och lästes gerna. Orätt har likväl blifvit honom tillskrifvet ett poëm: "Frihets och Dryckessång hos forntidens Greker", som på sin tid gjorde uppseende och är författadt af Per Enbom, i hvars 1794 tryckta skaldestycken det finnes intaget.

Det mesta, som Järta diktade, förbehölls emedlertid åt en sluten krets af vänner, och så var bland annat förhållandet med en idyll af något större omfång, benämnd *Midsommarsdagen* (1821), hvilket stycke, fördelaktigt bedömdt af Leopold, väl ljuder i en nu delvis något föråldrad tonart, men eger ställen af oförvanskligt behag.

i Allmänna Journalen, lära också tillkommit på Konungens föranledande. De voro med stor talent skrifna och skulle näppeligen kunnat fullständigt vederläggas, om Järta verkligen hade skrifvit allt hvad anmärkaren läste mellan raderna. Dessa anmärkningar, hvilka sjelfva voro betydligt omfångsrikare än den recenserade skriften, blefvo af Järta i ett Bihang till Odalmannen, som i sin ordning var mångdubbelt vidlyftigare än anmärkningarne, punkt för punkt, ja man kan nästan säga ord för ord, gendrifna med en grundlighet och en qvickhet, som icke öfverträffats i de mest berömda polemiska afhandlingar. Under det han författade denna afhandling, skref han derom till en vän: "Jag vill spela rolen af en katt, som leker med råttan, innan han gör slut på henne;" och hvilken politisk lära man än må bekännna, måste man medgifva, att Järta i allo segrande tillbakaslog det mot honom rigtade anfallet.

Men detta var icke skriftens största förtjenst. Den bestod uti en skarpsinnig granskning af de särskilda statsteorierna och i framläggandet af hans egen åsigt, sådan den *bort* läsas emellan raderna. Han fäste icke vid statsteorier synnerlig praktisk vigt. "Dalallmogen", sade han, "har lärt mig hvad jag nu vet om statens bestämmelse och om en sann frihets art och kraf. Jag hade förut blott anat hvad jag nu förstår, nemligen de abstrakta teoriernas oduglighet". Med forntidens vise frågande: hvad uträtta lagar utan seder? ansåg han, att ingen konstitution kan gifva frihet åt ett folk utan sedlig och intellektuel kultur, intet envälde i statsformen hindra en odlad nation att verka med en viss frihet. Sin egen åsigt uttalade han icke såsom en strängt deducerad statsrättsteori, utan såsom en sjelfständig politisk tro, öfverensstämmande med hvad han under sitt offentliga lif känt och erfarit.

En kort sammanfattning af några bland dess kärnpunkter torde här vara på sin plats:

Det borgerliga samhället är en ursprunglig organisation, alstrad liksom alla andra af skaparens vilja. Först när samhällsförening och tillika med den samhällsstyrelse äro gifna såsom nödvändiga vilkor för menniskoslägtets tillvarelse, kan, under statens utveckling, sättet af Regeringens och folkets sammanverkan flerfaldigt bestämmas genom ömsesidiga aftal och löften. I sådan mening kan man antaga fördrag ega rum emellan styrande och styrda, fördrag likväl af egen art, ty de sakna all yttre garanti och måste följaktligen hemta sin kraft från en inre. De förekomma ock derföre i historien under formen af religiösa akter, försäkrings- och trohetseder, öfliga i Sverige äfven före christendomens införande. Äro förbindelserna emellan Regenten och undersåtarne icke heliga utan blott juridiska, så betyda de intet mot den å någondera sidan öfverlägsna styrkan.

Menniskans lif kan icke verka utan i en förening af individer, i *slägtet;* ännu mera, det verkar icke fullständigt utan i en kontinuitet af *generationer.* Men detta icke i rummet allena utdelade, utan i tiden växande lif är *frihet.* Dess nödvändiga form är ett yttre tillstånd, som skyddar och befordrar menniskoslägtets naturenliga, det är förnuftiga, utbildning. Denna utbildning är statens ändamål; rätten ett medel dertill, ej mera.

Men utvecklingen måste hafva hunnit till en viss höjd, innan lifvet kan utgrena sig; dess inre kraft måste bibehållas i stigande, om icke det hela genom formernas för vida utsträckning skall aftyna och dö. Plantans första styrka sluter sig inom hjertbladen. Så är ock fadersväldet det första, hvaruti menniskosamfundets organisation uppen-

barar sig. Växer det inre lifvet, så utväxa ock småningom formerna; men icke tvertom, såsom nyare statsteoristers skapelsekonst oss lofvar.

Staten kan icke utveckla sig utan den fria vexelrörelse af förmågor, som en sannt liberal konstitution, afpassad efter måttet och riktningen af hvarje folks allmänna lif, framkallar och fortdrifver. En sådan organisk rörelse, en vårdad och underhållen växtkraft, icke ett idkeligt rättsmakeri, är det som en nation med representativ författning har att vänta af sina ombud. Om dessas beslut derigenom förlora egenskapen af den allmänna viljans maktspråk, nedsättas ock de oskäliga fordringar, som granskare af deras handlingar äro så benägna att göra.

Ett folk, idealiskt fattadt, har en vida fullständigare representation än den som samlas i flera eller färre kamrar. Religionsläraren, uppfostraren, vetenskapsidkaren, skalden, konstnären, alla, som medverka att utbilda den gemensamma kraften och upphöja den allmänna känslan, deltaga med lagstiftaren i denna representation. Den är verksam i näringslifvets mångfaldigt sammansatta och i det husligas enklare former. Qvinnan intager deruti det egna rum, som naturen åt henne bestämt; hvad hjertat är i menniskokroppen, är hon i samhället.

Dessa ofullständiga utdrag kunna icke gifva någon hel bild af Järtas teori öfver staten, men de torde likväl ådagalägga, att, om de tillvitelser för stillastående eller till och med tillbakagående, för hvilka han ofta varit föremål, egt någon grund, är denna icke att söka uti någon systematisk obenägenhet emot framåtskridandet, enär hela hans lära hvilade på den liberala och enda sanna grunden, att de konstitutionela formerna böra lämpas efter och följa med folkets utveckling. På en helt annan ståndpunkt stod

flertalet af de så kallade ultraisterna, hvilka kämpade i samma led som Järta. Också behöfde han aldrig affalla från sina politiska grundsatser, utan kunde i bref till Geijer om *hans* affall skrifva: "Också jag är liberal, troligen djupare och allvarligare, än de flesta, som gifva sig namn deraf, och ifrån det tänkesätt, som för fyratio år sedan ådrog mig beskyllningen för jakobinism, erkänner jag icke något väsendtligt affall".

I Odalmannen sökte Järta bland annat att stifta fred och förbund mellan kämparne af den gamla och den nya skolan i vitterheten, hvilka dittills hade fört den bittraste strid emot hvarandra. "Stunden synes vara kommen", yttrade han, "då man öfverskådande det förflutna kan, med oförändrad sjelfständighet och utan att genom smicker göra sin redlighet misstänkt, å ömse sidor erkänna felsteg, men tillika medgifva hvarandra afsigter, hvilka hädanefter må förena alla mot en gemensam fiende, mot det tidslynne, som med stora steg framgår att härja nationens kultur och ära"; tilläggande han slutligen: "Det är tid att Svenska hjertan med känsla för det Sköna sluta sig tillsamman att kämpa mot den inbrytande styggelsen. Skiljaktigt skurna och beprydda uniformer må, om man så vill, utmärka inom lägret veteranerna och den nya uppsättningen: men hvarje fana med de Svenska färger vare helig, ehvad hon, sliten, återkallar ärofulla minnen, eller, nyutvecklad, väcker hoppets mod".

Sådana ord funno genklang, om än, att döma efter en recension i Upsala-Tidningen, den nya skolan icke genast syntes benägen att mottaga den framräckta handen från en man, som väl stod den gamla skolan närmast, men som i sjelfva verket så litet bekände någon vitter skola, att han en gång förklarade: "Hvar fågel sjunger efter sin näbb,

är kanhända den enda grundlagen i vitterheten; men om den erkännes, hvad blefve det då af teorierna och de uteslutande skolorna"?

Sedan Järta år 1825 för sina söners uppfostran hade flyttat till Upsala, dröjde det icke länge förr än han der blef en medelpunkt och sammanhållning i striden kring det konservativa baneret, som den tiden fördes så högt i Upsala.

Till bekämpande af de stora Stockholmstidningarnes välde öfver allmänhetens tänkesätt uppgjorde Järta tillsammans med v. Beskow och några andra den också kraftigt i verket satta planen till "ett guerillakrig af provinsbladsspalter emot de Stockholmska liberala kolonnerna". Sjelf åtog sig Järta Upsala-korrespondenten; och den omtalade enskilda samlingen af hans skrifter innehåller mera än sextio af honom insända anonyma artiklar i nämnda tidning, nästan alla öfver dagens politiska frågor. Äfven i andra tidningar och tidskrifter inflöto dylika artiklar af hans hand.

För samma ändamål uppsattes sednare i Stockholm en särskild tidning, *Svenska Biet*, hvilken under loppet af några få år fick mottaga artiklar af Järta till ett antal utöfver åttio.

Hela denna Järtas skriftställareverksamhet utmärker sig öfver allt för en synnerlig sakkunskap och stilistisk öfverlägsenhet, ofta förenad med en bitande ironi. Till innehållet gick den ut på att värna det bestående och tillbakavisa obefogade angrepp mot dess försvarare. Carl Johan berättas hafva sagt, att Järta var mera rojalist än han sjelf, och i en före 1828 års riksdag till en Regeringsledamot aflemnad promemoria uttalade verkligen Järta, att han ansåg den konstitutionela konungamakten icke hafva under flera af de föregående Riksdagarne blifvit med nog

styrka och omtänksamhet bevarad mot intrång af Ständernas myndighet.

Det må lemnas derhän, om icke Järta de sednare åren i någon mån misskände sin tids allmänna sträfvan; om han icke förbisåg, att äfven *den* kunde härflyta ur mensklighetens egen inneboende växtkraft, som bildar samhället till en lefvande organism i stället för en död mekanism, och att det historiska i samhällsutvecklingen, hvarpå han satte så högt värde, säkrast vinnes genom att småningom och i tid gifva efter för det oemotståndliga. Mera än en i sig sjelf djupt reformatorisk ande har föröfrigt, liksom Järta, nödgats emot sin natur under långa perioder intaga en rent negativ ställning blott för att motarbeta omogna reformförslag, som hetsiga nyhetsmakare velat framdrifva. Så var bland Järtas samtida förhållandet med Wirsén och v. Hartmansdorff, hvilka båda klagat, att de härpå nödgats offra sin mesta tid. Dock äfven detta arbete är nödvändigt, och ovisst är, om menskligheten står i större tacksamhetsskuld hos dem, som genomfört nyttiga förändringar, än hos dem, som hindrat skadliga.

Äfven vid de största reformer, som verkligen blifvit genomförda, har man ofta det motstånd, hvarmed de bekämpades, till en stor del att tacka för deras välgörande verkningar. Endast derigenom renades de ifrån slaggen; endast derigenom hindrades de att blifva satta i verket för tidigt, eller att sträckas ut för långt, hvaraf alltid uppstår reaktion. Den återhållande kraften i samhället är icke mindre nödvändig än den framdrifvande, och ej sällan ställa sig de ädlaste och djupaste naturerna på den återhållande sidan. Sträfvandet efter frihet och jemlikhet, som vanlige när yttersta roten till begäret efter politiska reformer, ligger inneboende i menskligheten såsom en instinkt. För

att framställa anspråk derpå fordras hvarken snille, insigter, sjelfförsakelse eller någon af de egenskaper, som dana en stor man. Men den, som står på höjden af sin tids vetande; den som förmår att skatta civilisationens redan vunna fördelar och som vet huru dyrt de äro köpta, huru ofta de gått förlorade och huru långsamt de återvunnits; han tvekar att äfventyra det goda man redan har; han inser svårigheterna att förena det gamla med det nya, hvartill man sträfvar, och han eggas till ett kraftigare motstånd i samma mån, som han genomskådar tanklösheten och de ofta lumpna bevekelsegrunderna hos rörelsens första upphofsmän.

Att Järta och flera med honom lika tänkande bland Sveriges yppersta snillen genom tyngden af sina skäl höllo tillbaka det politiska framskridandet i den riktning, hvaruti det sedermera fortgått, är ganska visst. Men äfven de, som gilla denna riktning, böra medgifva, att vi deruti eljest skulle hafva kommit för fort; och med rätta anmärker Järtas minnestecknare, Staaff, att skiljaktigheten från en sådan mans åsigter snarare bör föranleda en ny pröfning af egna, än ett nedsättande af hans minne blott på grund af denna skiljaktighet. För visso har icke Hans Järtas redliga arbete varit förgäfves, om han än under sednare delen af sin lefnad stridde emot honom öfvermäktiga krafter.

Inom sig hyste han ock föga eller intet hopp om seger, så oförtröttad han än fortsatte striden för att, såsom han uttryckte sig, frälsa sin själ. Hans missmod växte småningom till en dysterhet, som likväl mera genomträngde hans skrifter än djupet af hans själ. Åtminstone ville han, att hans vänner så skulle tro, när han skref: ”Det vänskapsfulla bekymret öfver min dysterhet må jag undan-

rödja. Det är sannt, att jag understundom ser det närvarande så mörkt, som det är; men det härleder sig icke från någon sjukdom, eller i allmänhet från någon orolig sinnesförfattning. Det är med mig som med en gammal Pastor uti Lima i Westerdalarne. Han är annars en någorlunda foglig och förståndig man; men tar han pennan i hand, så blir han arg och skrifver derför alltid olustigt".

I alla dessa tidningsstrider uppträdde Järta med nedfäldt visir. Här torde detta ingått i den uppgjorda planen, men äfven eljest älskade han att skrifva anonymt, hvilket åter synes hafva haft sin grund deruti, att han alldeles icke fikade efter beröm eller att synas, men att han deremot var synnerligen känslig för klander och personliga förnärmelser. Detta framgår äfven af anledningarne, hvarföre han, som 1819 invaldes i Svenska Akademien, icke der tog sitt inträde förr än 1826, ehuru han redan 1822 hade sitt inträdestal färdigt. I bref till Akademiens Sekreterare sistnämnde år skrifver han nemligen: "I närvarande stund skulle mitt Tal säkerligen misstydas, just derföre att *jag* skrifvit det. Den sluga publiken, som ej känner *när* det författades, skulle finna det vara klart, att jag, efter mitt afsked en frondör, prisat Gustaf III:s regering endast för att på ett fint sätt klandra den nuvarande. Hade jag förmåga att utföra min återstående lefnadsplan, så ville jag först med några skrifter öfvertyga det vördade publicum, att jag icke är frondör, ehuru illa det kunde upptagas, att jag sviker de sluga beräkningarne, och sedan skulle mitt Tal i rätt stund kunna uppläsas".

Genom Odalmannen blef icke blott publiken öfvertygad, att Järta icke var frondör, utan en storm uppväcktes emot honom såsom servil; och detta blef för honom en ny anledning att uppskjuta sitt inträde i Svenska Aka-

demien. I inträdestalet heter det: ”Innan denna storm hunnit sakta sig, innan jag försvarat mitt rykte och sett verkan af mitt försvar, trodde jag mig icke böra inträda i ett samfund, stiftadt att bevara det Svenska namnets anseende, och stiftadt af en ridderligt sinnad Konung”.

Det var om detta tal öfver Järtas företrädare i Akademien Gudmund Jöran Adlerbeth, som Franzén, i egenskap af Akademiens Direktör, yttrade, när det i Järtas frånvaro upplästes: ”På hans tal skall följa ett svar, som säger mera än något från detta bord, ett svar, som hela denna församling känner med rörelse i sina egna hjertan: hvarvid Adlerbeth sjelf stiger försonande fram och tillfredsställer äfven dem, som ej kunna instämma i författarens åsigter, blidkar törhända äfven dem, som väpnat sig emot hans grundsatser. Hänförde af denna lefvande framställning ur det ljusaste hufvud, denna varma utgjutelse ur det redligaste hjerta, skola de erkänna det ädla i sjelfva ytterligheten, det älskvärda i sjelfva felen både hos honom och i den tid han målar”.

När med anledning af en framställning från 1823 års riksdag Konungen hade beslutit att låta beskaffenheten af rikets samtliga allmänna undervisningsverk granskas af en komité, blef Järta, jemte ett stort antal af andra Sveriges utmärktaste män, kallad till ledamot af denna komité. I den ännu ej utkämpade striden om bästa sättet för undervisningens ordnande blefvo der olika åsigter med stor sakkännedom och snillrikhet försvarade. Järta tillhörde minoriteten och har sammanfattat sin mening i ett anförande *Om Sveriges läroverk*, som någon tid efter dess författande år 1828 trycktes för en mindre krets af vänner, men 1846 erhöll en ny upplaga, i hvars företal Järta säger: ”Häri-

genom må ådagaläggas, att i en tid, då omvexlingar af öfvertygelser synts höra till dagens ordning, jag intill min sena ålderdom förblifvit, uti *detta* mål som i andra, stadig vid *den*, som jag i min mannaålder med mogen besinning och efter sorgfällig pröfning af flerårig erfarenhet yttrat".

Hans grundsatser om uppfostran sammanhänga nära med hans politiska, och bilda tillsammans med dem en konstnärligt hög uppfattning af det gamla samhället, i jemförelse hvarmed det nya samhället visserligen icke kan erbjuda någon motsvarande *verklighet*. Men fanns väl ens i det gamla denna verklighet hel och hållen?

Han ansåg den folkbildning vara säkrast stadgad och fullständigast utvecklad, hvilken är ett alster af folkets egen inre kraft. Der förståndsodling, rena seder och nyttiga kunskaper äro bevarade inom de materielt arbetande familjerna, och der en sorgfällig Evangelisk religionsundervisning utgör dessas gemensamma högre bildningsmedel, der behöfves ej ett vidsträckt system af folskolor, stiftade och underhållna af samhällets yttre och ordnande makt. Föräldrakärleken lefver der, och hvarest den lefver, är den ibland folkuppfostrare den yppersta. Svenska bonden, om han skall förblifva hvad han varit och hvad han ännu är, måste nödvändigt äfven framgent så uppfostras, som han hittills blifvit uppfostrad, ärfva sina begrepp såsom han ärfver sin jord och utvidga med egen kraft sina kunskaper, såsom han, utan odlingslån, uppbryter nya åkertegar.

Först när en kraftfull, sig sjelf underhållande och utvidgande folkbildning ej längre hos en nation är att påräkna, måste dess Regering vara betänkt på yttre medel att rädda samhällets ännu öfriga lif och, om möjligt är, åter uppdrifva det till sin fordna styrka. Ett allmännare system

af s. k. folkskolor blir då af nöden. Men långt ifrån att anse ett sådant skolsystem i sig sjelf för något förträffligt, hvarmed en nation bör skryta eller som för dess ära bör stiftas, betraktade Järta det såsom ett olycksbådande tecken för hvarje folk, hvilket måste tillgripa denna nödhjelp. Och äfven om till Sveriges allmoge hade sträckt sig i lika vidd, som till flera andra folkklasser, ett förderf, som fordrade snara botemedel, så trodde han dock icke, att orsakerna dertill kunde undanrödjas genom någon undervisning, hvilken ej går till hjertat. ”Man stafvar sig icke, hvarken efter den ena eller andra metoden, till förstånd, ännu mindre till dygd; man skrifver och räknar icke bort dumhet och onda lustar. Hvarje färdighet är ett redskap, men intet mera; nyttigt då det användes till något godt; skadligt då det betjenar vrånga uppsåt”.

Hvilka anmärkningar man än må finna befogade emot denna Järtas uppfattning af folkundervisningen, kan man ej jäfva den af honom så varmt framhållna, men i allmänhet icke nog beaktade sanningen, att det väsentligaste af all undervisning, nemligen det som går till hjertat, icke vinnes blott genom ett reglementeradt folkskolesystem, huru fullständigt detta än må vara.

Ändamålet för de uppfostringsanstalter, som hela samhället skall underhålla, antog Järta vara: att under de yttre formernas vexlingar bevara den inre förenande kraften och ifrån det ena slägtet till det andra fortleda och förhöja densamma, men alldeles icke att uppfylla några endast tillfälliga behof eller att frambringa någon endast tillfällig nytta. Samma tanke utvecklade han i ett år 1838 skrifvet bref till Geijer, sålunda: ”Vi, som ännu qvarstå bland försvararne af humaniora, tro, att offentliga uppfostringsanstalter säkrast uppfylla bestämmelsen att gagna det största

antalet af medborgare, då de ej inskränka densamma till utgjutandet af allehanda ytliga halfkunskaper öfver den närvarande dagens folkhopar, utan bereda åt framtida slägten grundligt bildade monitörer, d. v. s. embetsmän, prester o. s. v. Vi tro, att en enda sådan man, hvars duglighet till sitt kall är resultatet af en uppfostran, som staten omöjligen kan utsträcka till hela skaran af handtverkerilärlingar, handelsbetjenter, fabriksarbetare, bonddrängar etc. och som dessa omöjligen kunna mottaga, gagnar i längden *äfven dem* vida mera än alla de Lancasterskolor, borgareskolor, handels-, industri-, landtbruks- och andra sådana skolor som det kan stå i någon stats — särdeles en fattigs — förmåga att upprätta och underhålla".

Med detta syftemål för ögonen ansåg han grundliga språkstudier i allmänhet gagneligast såsom medel att väcka, stärka och leda den menskliga själens kraft till harmonisk utveckling af dess särskilda förmögenheter, enär ett språk i sin helhet är ett rikhaltigt, till enhet ordnadt, lefvande tankesystem. Men företrädet härvid tillerkände han de klassiska språken. "Dessa språk", sade han, "äro, såsom det heter, *döda*, emedan de icke mera i sin klassiska renhet ljuda i något folklifs dagliga sorl. Men i följd deraf äro också deras former, sådana dessa lefva och röra sig uti oändliga snilleverk, oförvanskliga. Härutinnan hafva de ett obestridligt företräde framför de så kallade lefvande språken, hvilka äro underkastade ständiga, oftast förderfliga skiftningar".

I Latinet liksom i gamla Svenskan såg han "afbilden af de fria mannaförbunden; hvarje sjelfbetydande ord gälde såsom *ett ord för sig*, hvarhelst i föreningen af sådana det ställdes af det ordnande omdömet. Talet var ej en stel mekanisk sammanfogning af liflösa beståndsdelar, utan en

organism af lefvande böjliga lemmar. Dess gång styrdes icke af sådana præpositioner och tjenstverber, som beherska de språk, hvilka, tillkomna först genom förnedring och sedan genom inkräktning af det Romerska, ega i skick och lynne en viss likhet med feodalsystemet".

Under sitt vistande i Upsala blef Järta der snart sagdt ansedd såsom ett orakel och var sannolikt den som kraftigast bidrog till stiftande af den konservativa politiska skola, som sedermera spelat en så betydande rol i vår historia. Geijer kallade, ännu *efter* sitt affall, Järta för "kanske den ende lefvande Svenske Statsman". Men det var icke endast till politiska frågor, som hans inflytande var inskränkt. Hans djupa lärdom och framför allt hans kärlek till vetenskaplig odling och till dess idkare, i förening med hans älskvärda och imponerande väsende, gjorde honom till en slags honorär Prokansler för universitetet, hvars mening man sökte inhemta i alla vigtigare frågor, och vid hvars omdöme man fäste det största afseende.

Såsom offentlig talare uppträdde han sällan och endast motvilligt. Helst undvek han ock större sällskap, men i förtroliga kretsar var han desto mera meddelsam och med hänförande vältalighet strödde han der omkring sig sitt snilles blommor, vuxna ur de djupaste insigters rot. Ehuru ömtålig och lättretlig till lynnet var han en trofast vän och den ömmaste make. Såsom fader visste han att icke blott vinna sina söners obegränsade kärlek utan ock fostra dem så, att mera än en af dem kunde värdigt kämpa vid hans sida.

Till ledamot af Vetenskaps-Akademien[9] valdes Järta 1828, och höll inför densamma den 8 Oktober 1831 ett

[9] Järta blef redan 1812 Ledamot af Landtbruks-Akademien. Vetenskaps-Societeten i Upsala och Norska Vetenskaps-Sällskapet i Throndhjem hade ock å särskilda tider kallat honom till sin ledamot.

åminnelsetal öfver Chemisten Johan Gottlieb Gahn, hvilket i sin enkelhet var sitt föremål värdigt, och blifvit liksom det värdefulla talet vid Sekularfesten på Akademiens föranstaltande tryckt. Utom vid dessa tillfällen uppträdde Järta ännu en gång inför denna Akademi såsom talare, den 9 Oktober 1839, efter nedläggande af præsidium, med en afhandling om Carl XII och hans tidehvarf. Akademien betygade sin utmärkta erkänsla för detta sakrika och intressanta meddelande och anhöll, att detsamma jemväl måtte till trycket befordras. Järta förbehöll sig härvid en ytterligare granskning, som aldrig blef fullbordad, och talet är ännu ej tryckt. Med historiska bevis ådagalade han deruti, före Atterbom och v. Beskow och utan vägledning af de sedermera i Brinkmanska arkivet tryckta brefven från Bender af Casten Feiff, att Svenska folkets kunskapsodling och fredliga yrken icke varit så vanvårdade under Carl XII:s krigiska regering, som man allmänneligen trott.

Denna skrift var en af de alltför få synliga länkarne i kedjan af de grundliga forskningar i fäderneslandets häfder, åt hvilka Järta egnade större delen af sin tid under det sista skedet af hans lefnad. De öfriga mest betydande voro: *Försök att framställa Svenska Lagfarenhetens utbildning från Gustaf I:s anträde till Regeringen intill slutet af Sjuttonde århudradet*, som belönades med Vitterhets-Historie och Antiqvitets-Akademiens stora pris (1832), samt Järtas inträdestal i nämnde Akademi 1838, *Om Svenska kyrkans yttre skick efter Reformationen*, och slutligen hans sista arbete: *Minne af Riksrådet Grefve Gustaf Cronhjelm*, uppläst i Svenska Akademien år 1846.

Mästare i den historiska konsten, som genom ämnets ordnande och framställningens lif och klarhet förstår att fängsla uppmärksamheten äfven vid föremål, som äro i

sig sjelfva torra, ådagalade Järta i dessa arbeten den öppna blick, som alltid bemärker det väsentliga och, utan att låta förleda sig till vågade gissningar, upptäcker och tager vara på allt, som kan tjena till vägledning bland de dunkla och ofta villande spåren. Det var nya fält han älskade att bearbeta, och öfver allt gick han omedelbart till källorna, dem han oförfalskade drog fram i ljuset. I en promemoria, dikterad under hans sista sjukdom, "efter en god, men sömnlös natt", heter det: "Ifrån min embetsmannatid har jag bibehållit och till historiska uppsatser öfverflyttat en referent-vana att ur handlingar, jag haft att begagna, anföra sjelfva ordalagen. Denna metod i historieskrifning är ursprungligen krönikerns; den hyllades också af de klassiska historici, en Livius m. fl., genom deras bruk af diktade tal, när sanna fattades. Den kan göra den historiska berättelsen något trög och långtrådig samt betaga densamma en rask gång och derigenom rhètorisk effekt, men gifver den deremot mera trovärdighet och objektivitet".

För att vara närmare de rika källor för vårt lands historia, som doldes i vårt Riksarkiv, och framför allt för att göra dessa skatter mera tillgängliga och fruktbärande, flyttade han till Stockholm och öfvertog 1837 Chefskapet för Riksarkivet. Mera än en gång förut, efter Järtas afsked 1822, hade fråga uppstått om hans inträde ånyo i statens tjenst, men utan påföljd. Så erbjöds honom särskilda gånger, åren 1824 och 1829, att blifva President i Statskontoret, samt sistnämnda år jemväl en Statsrådsplats. År 1839 gjordes ytterligare ett fåfängt försök att förmå honom att ingå i Statsrådet. Till Riksarkivet anmälde han sig deremot sjelf, men, utan att för egen räkning göra anspråk på Arkivarielönen, förbehöll han sig att få använda densamma till arbetets befordrande och arfvoden åt verkets tjenstemän.

Äfven der inlade han stora förtjenster. Väl kunde han icke få se förverkligad sin älsklingstanke att, i likhet med hvad Axel Oxenstjerna yttrat om rätta sättet att "upptukta och instruera ungdomen af Adeln till statssaker", göra Riksarkivet till en erkänd skola för tillträdet till statens högre embeten, men deremot bidrogo hans tryckta redogörelser angående Riksarkivets tillstånd i icke ringa mån att fortskynda den "eftertid, hvilken torde finna också denna rikedom ega något värde samt också förtjena att göras fruktbärande, om icke till förökelse af sädesproduktionen, dock till förädling af seder och tänkesätt".

På hans förslag vidtogs inom Riksarkivet den ändamålsenliga fördelningen af arbetet på två under en gemensam styresman förenade departement, hvaraf det ena har att uppsöka, ordna och vårda vigtigare historiska handlingar, det andra att betjena embetsmän och enskilda personer med upplysningar ur handlingar rörande afgjorda juridiska och administrativa mål samt hålla reda på dessa.

Genom den kärlek han förstod att väcka för ämnet och genom utdelande af de uppmuntringar, hvartill Arkivarielönen lemnade tillgång, lyckades han ock att i betydlig grad verka för sina två hufvudsakliga syftemål med den historiska afdelningen; *det ena* att uppleta de inom flera, till en del mörka och fuktiga underjordiska, förvaringsrum, i oordning spridda, med mångårigt dam betäckta, vigtigare urkunder; att rädda dem undan förgängelse; att få dem bragta i något partielt sammanhang samt öfver dem mer eller mindre utförliga register småningom upprättade till vägledning för häfdforskare; och *det andra* att medelst denna sysselsättning, uppdragen förnämligast åt unga, med nödiga grundkunskaper försedda män, som i

årligen ökadt antal sökt inträde i Riksarkivet, bilda en historisk skola, i ordets rätta och omisstydda bemärkelse.

Sjelf samlade han under tiden rikhaltiga materialier i synnerhet till den Svenska rättshistorien, dem han likväl aldrig hann att slutligen bearbeta, en förlust, som djupt blifvit känd och beklagad af hans efterföljare på denna väg. Efter att hafva förlorat en älskad maka, flyttade han 1840 åter till sitt kära Upsala och skötte sedan Riksarkivarieembetet genom brefvexling, utom under de kortare tider han kom till hufvudstaden, der hans helsa icke medgaf honom att länge uppehålla sig. Sedan han försäkrat sig om en efterträdare, som från hans höga synpunkt var platsen vuxen, lemnade han år 1844 helt och hållet detta sitt sista embete i statens tjenst.

Järtas helsa var nu bruten och hans återstående tid var en det kroppsliga lidandets. Under tre år hölls han nästan ständigt vid sjuksängen. Men han upphörde icke derföre att arbeta. Tvertom sökte och fann han i arbetet lindring för sina plågor. Han fortsatte ännu de sista åren att hålla enskilda föreläsningar i Svenska rättshistorien för utvalda lärjungar, bland hvilka äfven voro Konung Oscar I:stes två äldsta söner. Då han vid 72 års ålder åtog sig att åt Svenska Akademien utarbeta minnestalet öfver Cronhjelm, var han redan stadigt bunden vid sjukbädden. Arbetet fordrade vidlyftiga forskningar, som voro särdeles besvärliga för honom, som icke kunde resa sig upp och måste rådfråga en massa böcker. Till Akademiens Sekreterare inberättade han ofta om arbetets fortgång och dess ordnande så, att i fall döden skulle afbryta honom, någon annan af Akademiens ledamöter skulle kunna fortsätta, för hvilket ändamål han först utarbetade den del,

som omfattade Cronhjelms deltagande i lagverket, deruti Järta företrädesvis var hemmastadd. Mot slutet anmärkte han ock, huru hans själskrafter började aftaga. De höllo dock ut ända till slutet, och arbetet blef fulländadt, innan kroppens krafter helt och hållet sveko. ”En antik natur”, säger Atterbom, som under denna tid såg honom ofta, ”men öfverflyttad på kristlig grund, gick han sin förvandling till mötes med den Vises lugn, med den Frommes hopp; i en sinnesstämning, kärleksrik mot de sina, mot alla, mot sjelfva sina politiska vederparter; bärande trofast i det innersta af sin själ den dyra bilden af ett fädernesland, som varit Gustaf Adolfs och Axel Oxenstjernas”.

Den 6 April 1847 utandades han stilla sin sista suck.

Storartad i sin helhet framträder Järtas bild, äfven för den flygtigaste blick, men ingen vinner mera än han vid att granskas på nära håll och vid full dager, till följd af högsintheten i hans tänkesätt, renheten i hans karakter och de fina skiftningarne i hans snille. ”Hans synpunkt af tingen”, säger Atterbom ytterligare, ”var liksom hans ögons strålande blick, liksom hans hela jarlsköna utseende och hållning, alltid på samma gång Ädlingens och Snillets”.

Järta svek icke det valspråk som hans fader fästade vid sitt friherrliga vapen: *et corde et ore;* och om han beröfvade sina söner sitt ärfda adeliga namn, så gaf han dem i arf ett ännu ädlare. Fäderneslandet har ock ärft hans namn till ett föredöme för *sina* söner.

Sjelf önskade han att blifva glömd af sin samtid. Efterverlden höfves det att *icke* glömma honom.

LIBRARY OF CONGRESS
0 019 450 090 7